

THANI
NAOO

E

BIBLIOTEKA

8543
1425

SHTETIT

GJIROKASTER

Tregime

**Kabina
e kuqe**

8111-32
NR5

Thani Naqo

**Kabina
e kuqe**

tregime

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

Rruga e shpresës së mirë

— Guva e Çlodhjes është akoma shumë larg, — tha Andon Babiku, me vështrim të pikëlluar nga mali që po e mbyste mjegulla, duke treguar me pëllëmbën e rreshkur qafën midis dy majave, ku kalonte rruga e kthimit për në atdhe.

— Mbrëmja duhet të na zërë patjetër në Guvën e Çlodhjes, — shtoi pas pak me zë të dredhur. Rregulloi saraposhin e kozintë mbi vithet e kalit, tundi kokën pa kuptim dhe picërroi sytë për një çast. Vështroi i pikëlluar kafshën dhe i kaloi dorën nën qafë, poshtë kokallave të gjoksit, mprehur nga dobësia. U përkul, i shkoi dorën mbi kofshë dhe gishtat i prekën në copëzat e akullit që ishin formuar në brezin e qimeve mbi thundër. Dora e qymyrxiut të vjetër digjej zjarr dhe kristalet e akullit filluan të shkrinin pikë-pikë në tokën e ngrirë.

Drejtoi trupin me mundim dhe u mbështet krejt i pafuqishëm pas samarit.

— Për rrugë të vështira e të gjata duhet të kesh mushkë, — tha duke vështruar diku përpara në rrugën që gjarpëronte. — Kali është vërtet kafshë e zgjuar, por halli se qorrolliset nga pakujdesia. Mushka është e shkathët, si dhi. Edhe për të ngrënë, ha më pak... — U mbush fort me frymë. Mbylli sytë dhe, duke bërë kryqin, tha me zërin gati të ngjirur e pa jetë:

— Do perëndia dhe kthehemi gjallë në shtëpi...

— Kurse unë them se Doriu është i fortë si mushkë, — i tha i biri, gjithë duke mbllaçitur një copë bukë të zezë. — Doriu ynë është kalë i fortë e gjithnjë ka udhëhequr karvanin. Edhe malet e Pindit i ngjiti si ndonjë mëz i ri. Doriu ynë...

Djali dëshiroi të shprehte edhe diçka tjetër për zotësinë e kalit, por atë çast të atin, duke u munduar të shtrëngonte litarin në kaptell të samarit, befas e mbyti kolla. Djali futi shpejt copën e bukës në xhep dhe kapi të atin për krahësh. Në fytyrën e tretur të qymyrxhiut të vjetër mëngjesi i ftohtë e me ngricë kishte pudrosur majëzat e qimeve mbi mjekër, strehën e kapelës, qerpikët e përcëlluar nga afshi i kaminave dhe supet e palltos së zezë. Ai u tremb kur i ati u lëshua krejt i pafuqishëm në krahët e tij. Frika iu shtua edhe më, kur një vijë e hollë gjaku i rrodhi mbi sinjakun e mjekrës. Kjo vijë gjaku spikaste tani me ndriçim të beftë, drithërues. Djali ktheu kokën në anën tjetër. Rruga e kthimit për në atdhe ishte e mundimshme pikërisht midis atyre dy majave. Po aty ishte edhe Guva e Çlodhjes. Ai ki-

shte fjetur një natë në atë guvë mali bashkë me fshatarët e tij para katër vjetësh, kur ishte nisur për në kurbet. Ishte munduar ta mbante mend rrugën, duke fiksuar në kujtesë çdo hollësi, çdo burim, çdo shteg të rrezikshëm. Mundohu ta mbash mend këtë rrugë, i kishte thënë i ati që atëherë. Rruga e kthimit për në atdhe doemos duhet mbajtur mend.

Djali vështroi një copë herë në atë drejtim. Derisa të shkoje prapa atyre majave të mprehta të maleve, duheshin edhe katër ditë rrugë nëpër shtigje të vështira malore, në dhé të huaj. Malet ishin të thepisura, edhe shkëmbinjtë po ashtu, ja, një-lloj si kjo streha e çapëlyer e kapelës së t'et; edhe shtigjet të ngushta, si këto supet e tij, mbuluar me pallton e vjetër e të arnuar... edhe gjoksi, që i gërgërit si ujëvarë mali...

E uli të atin pranë zjarrit dhe i dha pagurin me çaj të nxehtë. Andon Babiku piu disa gllënjka. Një curril i hollë i rrodhi nëpër mjekër dhe u shkri si njaku, u zbut edhe vija e gjakut. Në sytë e djalit kjo vijë gjaku mbeti si një hark i zjarrtë vezullues, apo si një gjurmë rrufeje në qiellin e zi të natës. Djalit padashur i rrodhën dy pika lot të nxehtë, që i fshehu nga vështrimi i t'et.

— Nisemi; Maqo? — pyeti pak më vonë Andon Babiku, duke fshirë mjekrën me mëngën e arnuar.

— Nisemi, baba... A je pak më mirë?

Buzët e t'et u drodhën. Ato i mbante të mbledhura përbrenda nga kafshimi prej dhembjes. Djali e ndihmoi të hipte në kalë. Ai gjithnjë e kishte ndihmuar këto ditët e fundit për të hipur kalin. Kishin kaluar pesë ditë rrugë dhe përpara syve të

Maqos silueta e babait ishte lëkundur sipas ritmit të hapit të kalit. Kishte filluar ngjitja e malit dhe shtegu i virgjër, dalë ashtu nga dimri, gjarpëronte gati i pafund. Doriu ecte me mundim nëpër të dhe kalorësi i tij, që rënkonte orë e çast, gjente kohë të thoshte herë pas here:

— Ec, Dori, ec, o xhan...

Maqoja ktheu edhe një herë kokën pas dhe pa zjarrin që kishte mbetur poshtë, aty rrëzë malit, duke tymuar. Zjarri në këto ditë e net të ftohta të fundit të marsit kishte qenë jetëdhënës. Në prushin e tij kishin thekur bukën e zezë, çajniku cicëronte si një zog i mardhur nga acari, dhe tryeza më e varfër shtrohej në heshtje mbi gjunjët e rraskapitur nga lodhja.

Maqoja nuk ishte më shumë se 18 vjeç. Kishte tipare të mprehta si të babait dhe sy të kaltër si të nënës. Në ballin e drejtë, nën balluket e përcëlluara nga afshi i kaminave, i kishin dalë rrudhat e para. Kishte qenë vetëm 15 vjeç atëherë kur la fshatin e lindjes e përkëdheljet e nënës dhe papritur ishte rritur e burrëruar. Katër vjet me radhë ishte çuar nga gjumi herët në mëngjes dhe, ngrënë e pa ngrënë tasin me trahana, kishte nxjerrë kalin nga vatha e ishte nisur për pjetë malit, bashkë me dy moshatarë, Vanin e Petritin. Përmes thirrjeve të shokëve që nxitnin kuajt, ëndërimi i tij herë-herë merrte krahë dhe ai ndiente kënaqësinë më të madhe. Ishte një ëndërim që buronte gjithnjë nga shpresa e mirë për të nesërmen. Pas këtij ëndërimi ishte kapur fort. Gjumi i dilte shpeshherë natën. Mbante vesh gërhimat e qymyrxhinjve, përçartjet e mosha-

tarëve, gjëmimin e malit në dimër, kërcitjet e aheve që thyheshin nga pesha e dëborës a nga stuhia dhe pëshpërimat e erës nëpër hatullat e konakut, po mbi gjithçka mbizotëronte shpresa e mirë që i trokiste në zemër. Ajo shpresë ishte e lidhur me atë copëz tokë që vite me radhë kishte ushqyer familjen e tij. Por tani ajo ishte në duart e Tosun agait. Pikerisht për të atë e bir kishin marrë rrugën e kurbetit, që ajo të bëhej përsëri e tyrja.

— Kur do të kthehemi në shtëpi, baba? — kishte pyetur një mbrëmje të atin. Maqoja nuk kishte për ta harruar kurrë vështrimin e t'et. Kishin disa muaj që punonin maleve dhe Andon Babiku e kishte vështruar djalin me dyshim, me një vështrim të egër, që një çast më vonë iu thye nga dhembshuria atërore.

— Do të ikim një ditë, — i kishte thënë me zë të dredhur. — Ja, sa të mbledhim ca pará. Ti e di që kemi lënë peng selishtën? Tosun agai e kërkon borxhin deri më një. T'ia paguajmë borxhin atij qeni dhe selishta ka për të qenë përsëri jona. Pastaj do ta plugojmë e do të mbjellim nga të gjitha: misër, fasule, ca kunguj, patate... Nga të gjitha do të mbjellim... Tosun agai është shpirtkazmë. Edhe kamatën e ka rritur si ka dashur. Po ti mos u mërzit, selishtën përsëri do ta marrim...

Dhe Maqoja nuk pyeti më se kur do të ktheheshin. Ëndërrimi u kthye papritur në pritjen e heshitur e të gjatë. Edhe dy moshatarët e tij, Vani e Petriti, po ashtu ëndërronin. Gjithkush me veten e cet. Mblidheshin shpesh të tre, larg qymyrxhinje

të moshuar, dhe plotësonin me fantazi ëndërrimin e njëri-tjetrit. Gjithçka e shokut pëlqej. Ata harronin lodhjen e ditës për një çast dhe në fytyrat e tyre lodronte një buzëqeshje e ëmbël. Vanit gjithnjë i plasaritëshin buzët dhe dregëzat i çaheshin sa herë që buzëqeshte. Buzëqeshja e një buzëplasuri! Fytyra e tij ngërdheshej nga dhembja aq kohë sa vazhdonte buzëqeshja. Mblidheshin kokë më kokë dhe vështronin pëllëmbët e shoshoqit. Të dukej sikur nëpër plasaritjet e tyre kërkonin të shihnin fatin e vet. Pastaj, me gishtat e sakatuar i nxirrin njëri-tjetrit gjembat e spicat. Ato çaste bëheshin më hijerëndë se kurrë dhe ktheheshin në kornak kokulur, të heshtur, me zemrën të përvëlur nga malli për fshatin, për nënat, motrat e vëllezërit.

Dhe ëndërrimi tulatej në pritjen e gjatë...

— Ec, Dori, ec, o xhan...

Andon Bibiku ktheu kalin më të djathtë, vëzhgoi kryqëzimin e shtigjeve dhe e nxiti kafshën në monopatin lakadredhës. Në zërin e t'et, kur i foli kalit, Maqoja zbuloi gjallëri. Gjithnjë pas kollitjes zëri i gjallërohej për një çast, pastaj ai fërkonte mjekrën, dhe fytyrën e tretur e kthente nga i biri.

— Sa të sosim në shtëpi, do ta lëmë Doriun të pushojë, — tha me keqardhje. — Edhe për të ushqyer, do ta ushqejmë mirë. Pranvera që po vjen, do të ketë mjaft bar të gjelbër... Pastaj do të plugojmë selishtën... Nga të gjitha do të mbjellim: misër, patate, ca kunguj...

Këto fjalë Maqoja i kishte dëgjuar shpesh dhe, sa herë i dëgjonte, i çelej fytyra, rrudhat e holla

që i mbushnin ballin i shuheshin sakaq, zemra i trokiste shpejt, gjymtyrët e lodhura i gjallëroeshin papritur.

Megjithëse shtegu i malit ishte i ngushtë, Maqoja nxitoi, eci përkrah kafshës dhe vështroi i etur fytyrën e t'et... Atij i kishte pëlqyer gjithnjë të dëgjonte për selishtën, për nënën, për vëllezërit e motrat.

— Selishta është vërtet arë e vogël, tre dynymë është, po misrin e bën të mirë. Edhe fasulet i bën të ëmbla, nga ato që ziejnë shpejt... Ec, Dori, ec, o xhan... Këtë pranverë do të mbjellim. Lumin e kemi afër, mbushim kovat dhe ujitim bimët. Fasulet do të kacavirren nëpër purteka të gjata. Patate, po t'i prashitim mirë, do të marrim nja 10 kuinalë. Patatja është edhe bukë, edhe gjellë... Tosun agai nuk ka të drejtë ta presë atë gorricën në fund të arës. Aty do të çlodhemi në drekë, aty ka për të ardhur dhe nëna jote, e gëzuar, me misërniken e ngrohtë në dorë... Pa edhe do të tundim ndonjë çikë dhallë dhe... lum si ne që kemi tani selishtën tonë, ka për të thënë nëna jote. Hambarin do ta mbushim plot... Ua-ua, çfarë kunguj qenkan bërë këtu!... Tani që kemi tokën tonë, unë nuk do t'ju lë të shkoni më në kurbet, do të thotë ajo... Ec, Dori, ec, o xhan...

Zëri i Andon Babikut ishte gjallëruar edhe më shumë nga ndjenja e shpresës së mirë. Edhe kolla, edhe gurgullima në gjoksin e dërrmuar kishin reshur për një çast. Tani në fytyrën e tij buzëqeshja e

trishtuar po bëhej më shprehëse. Ai sodit shpatin e thepisur të malit dhe thotë diçka për mjegullën që po bëhet më e dendur. Maqoja ende vazhdon të ecë përkrah kalit, vështron edhe më i etur fytyrën e t'et, kur befas shikon një pikë lot që i shket nëpër qerpikët e përzhitur e që sakaq Andon Babiku kthen kokën në anën tjetër. Nuk do që i biri t'ia shikojë atë pikë lot që u shkri sakaq me sinjakun.

— Edhe pak dhe arrijmë në Guvën e Çlodhjes. Dita po mbaron. Guva e Çlodhjes në dimër është e ngrohtë. Aty e kalojnë natën gjithë kurbetçinjtë që rrahin këtë rrugë. Ndezim zjarr të madh, ziejmë çaj dhe nesër në mëngjes nisemi herët. Pas dy ditësh do të shohim Gramozin tonë, mbuluar krejt me dëborë. Dije nga unë: Gramozi është babai i dëborës. Pastaj do duket Morava, është mali më i bukur në botë. Në shpatin e tij është fshati ynë. Hajde-hajde, kur të dalin të na presin nëna jote, vëllezërit, motrat... Dhe ti të qëndrosh burrë! Nuk duhet të qash! Po qave, të tallin shokët. Një qymyrxhi i vërtetë nuk loton kurrë në sy të njerëzve!...

Djali nxitoi, kapi kalin për kapistre dhe vazhdoi të dëgjonte.

— Pas bregut të lumit është selishta jonë... Tosun agai nuk e pret që të kthehemi kaq shpejt... Ah, qeni, qeni! Zemërzi dhe dhelpër! Ti nuk duhet të kesh frikë nga Tosun agai, biro!...

Tha kështu e u kthye i tëri nga i biri. Pika e lotit ishte bërë më e madhe. Mjekra iu drodh. Kolla e ngacmoi dhe përsëri një curril i hollë gjaku i rrodhi përmbi kaptellin e samarit. Këtë herë nuk e hoqi vështrimin nga i biri. Edhe rënkim nuk nxori:

— Ti nuk duhet të kesh frikë nga Tosun agai... —
përsëriti me zë të fortë. Je më i madhi i fëmijëve...
Ec, Dori, ec, o xhan...

Kali çapitej, edhe ai i lodhur, në shtegun e malit. Ngjitja në Qafën e Gjarprit kishte filluar. Frymëmarrja e kalit ishte shpeshtuar dhe avulli që dilte nga flegrat e zgjeruara përplasej në dorën e Maqos, i ëmbël, i ngrohtë. Maqoja vetëm heshte. Balli i ishte rrudhur përsëri. Zgjidhi Kollanin e xhupit të lëkurtë dhe vuri dorën në brez. Gishtat u shtrënguan vetiu dhe grushti iu duk më i madh se kurrë. Nxori nga brezi koburen, i lëmoi trupin e akullt dhe, fshehur nga i ati, e shtrëngoi në gjoks. Metali i armës u ngroh shpejt. Sërishmi e futi në brez dhe e mbuloi me xhupin e lëkurtë. Kishte dy muaj që e mbante në brez. Ajo kishte qenë e babait të tij, por, kur sëmundja e vuri poshtë, ai ia besoi të birit.

Dy moshatarët e Maqos ia kishin pasur zilinë kësaj arme. Ata kishin dëgjuar për çetën e Michael Gramenos e të Çerçiz Topullit. Në ëndërrimin e tyre kjo armë bënte çudira. Fantazia e tyre mbështetej në tregimet e pleqve të konakut. Maqoja i përpinte këto tregime dhe, sa herë mbetej vetëm, fuste dorën fshehurazi nën jastëkun e të atit:

Rruga e kthimit për në atdhe vërtet kishte qenë e vështirë, me mot shumë të ftohtë, por në zemrën e tyre ishte e ngrohtë ëndrra për shpresën e mirë. Në këtë rrugë të gjatë udhëtari ka kohë të ëndërrojë derisa të lodhet.

Mjegulla në shpatin e malit ka filluar të përçahet. Ajo hiqet osh pas majave të mprehta dhe zbu-

lon shkëmbinjtë e murmë, të jargavitur. Dita po shuhej kur udhëtarët lanë pas Qafën e Gjarprit. Të tjera gryka malesh shtriheshin tej në horizont. Andon Babiku ngre kokën dhe vështron vendin përreth. Natyra është kaq e çuditshme dhe e pafundme... Qëndron kalin dhe kthen kokën nga i biri. Nder dorën përpara dhe tregon hyrjen e Guvës së Çlodhjes. Sipër, mbi qemerin natyror të kësaj guve, ngrihet mali, mbi majën e të cilit qielli i murrëtyer ka filluar të pastrohet.

— Ja dhe Guva e Çlodhjes!

Maqoja ndihmoi të atin të zbriste nga kali, mori sëpatën dhe filloi të priste një ah. Ai e di se, që të bësh zjarr të mirë, duhen dru të trasha. Ngriti kokën; një ah i thatë ishte mbi shkëmb. Çak-çuk, shpejt e shpejt, me zotësinë e druvarit, ai e copëtoi dhe i futi drutë brenda në guvë. Pastaj filloi të këpuste bar. Doriu ndjeu fëshfërimën që lëshonte sana dhe hingëlliu. Frap-frap-frap kërciste bari i thatë.

Pak më vonë guva ndriçoi nga flakët e zjarrit. Kali i uritur hëngri barin e ashpër duke u dredhur nga lodhja. Djali hodhi dru të tjera mbi zjarr. Guva u ngroh shpejt dhe çajniku filloi të ziente e të nxirrte fishkëllimën e parë ledhatare.

Andon Babiku, mbledhur nën pallton e zezë, heshte si guri. Sytë i mbanë të mbyllur, krejt i pafuqishëm. Djali i afroi grykën e pagurit në buzë dhe çaji i ngrohu gjoksin.

— U lodhe, biro?... Ulu këtu pranë meje...

Djali rrudhi ballin. U tremb. Babai nuk i kishte

folur asnjëherë me këtë dhembshuri. Egërsia e jetës e kishte bërë t'i harronte përkëdheljet.

Nderi dorën mbi kokën e të birit. Zemra e Maqos u drodh. Gishtat e ashpër të t'et iu ngatërruan nëpër flokë dhe sërish i shkanë mbi ballin e lartë.

— Mjegulla u ça, biro... Nesër do të lindë ditë e bukur, — belbëzoi qymyrxhiu i vjetër.

Shpresa e mirë, që për një çast po shuhej, u ringjall. Ku dihet, mbase nesër dielli do të lindte mbi majën e malit. Rrezet e tij të ngrohta do të shkallmonin akujt, dhe ujëvarat e gjallëruara do të gurgullonin ja, kështu: gllu-gllu-gllu, njëlloj si gurgullima në gjoksin e t'et.

— Paratë i ke aty, fshehur në samar të kalit, — u dëgjua zëri i dobët i të atit. — Ki kujdes nga hajdutët. Armën mbaje gati... Më dëgjon, biro?... Tosun agai i kërkon paratë në dorë, ndryshe nuk e lëshon selishtën. Selishta është jeta jonë...

Drutë e njoma lëshonin tym dhe në guvë një copë herë gjëmoi kolla. Doriu hingëlliu përvaishëm. Maqoja brofi në këmbë dhe shtrëngoi armën. Hyrja e guvës nxinte si pus i thellë.

— Varrin të ma hapësh këtu... para hyrjes së guvës... Amanetin e fundit... fry... fryma po më zihet... Koburen e ke besën më të madhe... Një fishek... na merre... Tosun agai është i pangopur. Vraje Tosun aganë, biro! Vraje, se ai më vrau mua dhe dil malit!... Varrin të ma hapësh këtu... Rënkin të ma dëgjojnë gjithë udhëtarët e vuajtur...

Djali pushtoi të atin në krahë, po gurgullima në gjoksin e tij nuk u dëgjua më. Vetëm fishkëllima e erës gjëmonte në terrin e natës. Sipër, mbi majat e maleve, qielli ndriste si një tepsi e kallajisur.

Tasi dhe djemtë

Ndaj të perënduar të diellit dolëm nga fshati: unë, xhaxha Tasi dhe djali i tij Andoni. Unë dhe Andoni ecnim në këmbë. Xhaxhai i kishte hipur mushkës së tij trupvogël.

Dolëm nga fshati të heshtur dhe gjithkush në mendimet e veta. Në samarin e mushkës kishim ngarkuar fizarmonikën dhe kitarën, kurse në pësh-tjelljen e litarëve në kaptell kishim vënë fyellin. Klarinetën futur në kutinë prej meshini xhaxhai e mbante në prehër.

Kështu, besoj, kuptohet që ne të tre jemi muzikantë: xhaxha Tasi luan në klarinetë dhe fyell, Andoni në fizarmonikë dhe unë në kitarë. Ishim vërtet një orkestër e thjeshtë fshati. Kur u kthye Andoni nga ushtria, ku kishte mësuar fizarmonikën për mrekulli, orkestrën tonë të vogël e kërkonin

kudo. Unë isha disa vjet më i vogël se Andoni dhe më pranuan në orkestrën e xhaxhait pasi kalova mjaft prova.

Rruga ku ecnim ishte e ngushtë, një rrugë mallore që kalonte përmes kcrijeve. Kur dolëm sipër Qafës së Kaprollit, befas xhaxhai filloi të fishkëllente një këngë të re popullore. Ne u çuditëm, e kishim dëgjuar atë këngë jo më shumë se dy herë në radio dhe tani muzikanti i vjetër po e fishkëllente pa asnjë gabim. Pastaj nxori fyellin dhe provoi të luante këngën e re. Mushka lëvizti veshët dhe nxitoi hapin si me ritmin e këngës. Kur mbaroi melodinë, xhaxhai u kthye nga ne shend e verë dhe qeshi. Qafa nën jakën e bardhë të këmishës iu skuq. Fytyra ez-mere, me hundën pak të shtypur, atë çast m'u duk fytyra më e gëzuar në botë. Sytë e tij të qetë vështronin nga ne sikur donin të thoshin: e shihni, ja, këtë këngë të re sonte do ta këndojmë në dasmë.

— Hajt, fishkëllejeni edhe ju, — urdhëroi ai. Zëri i xhaxhait ishte bërë i ashpër papritur. Muzikanti i vjetër po na vinte në provë. Ai kishte shkuar në shumë festivale dhe sigurisht që dinte më shumë se ne. U bindëm pa fjalë. Shumë këngë të reja i mësonim në rrugë e sipër. I pari fishkëlleu këngën Andoni. Xhaxhai tundi kokën i pakënaqur:

— E zbukurove jashtë masës melodinë. Edhe refrenin e nxitove. Pjesës së dytë i hëngre disa nota. Tjetri! Tartani!

Unë laga buzët me majën e gjuhës. Emrin e kam Artan, por xhaxhai e ka zakon t'i ndryshojë emrat e të vegjëlve, më thërret Tartan. Njoma pra buzët dhe

fillova melodinë. Papritur m'u qesh dhe nuk fishkëlleja dot më.

— Tartan, mos qesh! — më bërtiti xhaxhai. Flegurat e hundës së shtypur iu hapën si velëza peshku. Unë e dija se ai nuk të linte aspak të talleshe me këngët. — Tartan, mos qesh! Po qeshe, ta mbusha gojën me mizat që ka mushka! Fillo tani, — më urdhëroi përsëri.

Njoma edhe një herë buzët dhe fillova. Xhaxhai po më dirigjonte hipur mbi mushkë, duke lëvizur këmbë e duar.

— Shumë mirë, — tha. — Ti, Tartan, më mirë nga Dodoni (të birit i thërriste Dodon). — Pas këtyre fjalëve ai qeshi me gjithë shpirt.

Ndërkaq po hynim në Ballosh, fshati për ku qemë nisur. Pyetëm për shtëpinë ku bëhej dasma. Rrugica ku do të kalonim gjëmoi nga zërat e fëmijëve dasmorë.

— Orkestra-a-a! Erdhi «Tasi dhe djemtë». Urra-a-a!

Thirrjet ngazëlluese na rrethuan nga të gjitha anët. Xhaxhai qeshi dhe tha:

— Ndonjë ditë do të na thërresin me emrin e ri: Tasi, djemtë dhe mushka. Mbajeni mend, djemtë e mi; mushka ka për të mbetur në historinë e orkestrave.

Kishim hyrë në oborrin e shtëpisë ku bëhej dasma. Kalldrëmi dhe ploçat e lara ndritnin nga dritat. Atë çast Andoni m'u afrua dhe më pëshpëriti në vesh:

— Ja ku është!

Vështrova rreth e rrotull. Andoni atë verë më

kishte treguar se donte një vajzë në Ballosh. Edhe rrugës më kishte pëshpëritur mjaft për atë vajzë.

— Cila është, Dodon? — e pyeta.

Ai u fsheh pas samarit të mushkës dhe tha i trembur:

— Mos e ngri zërin, Tartan. Ajo është si thëllëzë mali dhe trembet, fluturon e s'e kap dot.

Andoni shkarkoi veglat muzikore dhe prapë më shkeli syrin sikur deshi të më thoshte: Lëre! Lëre tani! Ta tregoj kur të fillojmë nga këngët. Ke për të parë sonte kur ta bëj që t'i dridhet zemra. Do t'ia dredh zemrën, se është këngëtare dhe e pëlqen këngën.

Tunda kokën me mosbesim. Kisha dëgjuar se një vajzë nga fshati Ballosh, që e quanin Vitore Bojzi, kishte lënë nam në festivalin e Gjirokastrës. Këngët e saj i jepte shpeshherë Radio-Tirana. Andonit i pëlqente muzika e lehtë. Ai luante bukur në fizarmonikë pjesë të vështira klasike dhe, kur më tha se asaj vajze do t'ia dridhte zemrën, iu afrova e i thashë që poshtë qafës së mushkës:

— Vitorja pëlqen muzikën popullore, Dodon, ndërsa në këtë drejtim ti je dobët...

— Do ta shohësh!... — mërmëriti ai i sigurt dhe përsëri më shkeli syrin i shqetësuar: — Lëre, lëre, Tartan!

Oborri gumëzhinte nga njerëzit dhe këngët e dasmës. Diku në një dhomë gratë këndonin me zërat e tyre të hollë:

*Fustanin e bardhë me flutra
Selvi' e nënës veshi,
Çobanesh' e dhenve ruda
mori bandillin që deshi.*

Xhaxha Tasin, si u sigurua për mushkën (e grazhdoi në jonxhë të freskët një nga djemtë dasmorë), e dëgjuam që tha:

— Bukuri-i-i! Djemtë të zënë vendet!

Shtëpia e dasmës ishte e madhe, e re, e fortë. Xhaxhai u kënaq kur pa dyshemenë e saposhtuar. Nusja, veshur me fustanin e bardhë me flutura, po nusëronte në korridor.

— Të trashëgohesh! — uroi xhaxhai. — E lumtur qofsh! Hajt, me trashëgime, dasmorë!

Kënga e grave ishte e gjatë. Një zë i ëmbël, i dredhur, i hollë dëgjohej mbi të gjithë zërat e tjerë. Vështrimi i hutuar i Andonit më siguroi se ishte ajo. Po këndon se më pa mua, thoshin sytë e tij. Nder kokën të shohë në dhomën ku po këndonin. Xhaxhai i foli të zinte vend dhe qeshi me hutimin e të birit.

Vendi për orkestrën ishte caktuar pranë derës. Kështu, ne mund të vështronim dasmorët në korridor, ata të dhomës përballë dhe të gjithë rreth e qark nesh. Pyeta një nga djemtë (ai kishte veshur përparëse të bardhë) nëse mund të na gjente një radio.

— Si, ore, nuk paskemi radio?! — u çudit ai. — Ku ka shtëpi pa radio sot?! Po të kësh dëshirë, kemi dhe televizor... — tha ai duke qeshur dhe u ngjit nëpër shkallët e katit të dytë. Pas pak u kthye me një radio në duar.

— Bukuri-i-i, — thashë duke imituar zërin e xhaxhait. Ai ngriti kokën dhe më vështroi i çuditur: Tartan, mos qesh me të tjerët. Unë i tregova radion që e vendosa në parvaz të dritares. Nxora nga

çanta bobinat dhe i montova në kasën e kitarës. Xhaxhai më pyeti nëse isha gati.

— Bukuri-i-i... Djemtë e mi, gati?

Lidha fillin e bobinës në prizën e radios dhe akordova kitarën. Andoni dha notat me fizarmonikë i turbulluar. Dukej që s'e kishte mendjen fare. Sytë e tij të zinj kërkonin me ngulm nga korridori. Notat po i ngatërronte.

— Dua «re», jo «sol», Dodon!

Ai ndreqi në çast gabimin, vuri buzën në gaz dhe psherëtiu. Në ballin e gjerë i kishin dalë bulëzat e para të djersës.

— Aty në korridor është, — tha me zë të ulët, sikur të kishte zbuluar ndonjë të fshehtë. Nga zëri dukej se druhej nga i ati.

— Pak më parë më the se do t'ia dredhësh zemrën, Dodon, por më duket se ajo po ta bën paq... fshi ballin se je mbushur gjithë djersë për ibret, — i thashë.

Andoni nxori shaminë e pastër, fshiu ballin, qafën dhe përsëri psherëtiu. Nuk është i sigurt në këngën popullore, them me vete. Të gjithë e dinin se djali i Tasit po bëhej «maestro» çdo ditë e më shumë, por përveç meje dhe xhaxhait askush nuk ia dinte dobësitë. Ja, tani balli i ka djersirë përsëri.

— Gati, djemtë e mi? Dasmën do ta fillojmë me këngën e re që mësuam rrugës.

Andoni ka kafshuar buzën. Unë hesht me vështrim mbi telat e kitarës. Xhaxhai ngul këmbë për këngën e re.

— Gati! — thotë. Sytë i ndritin. Gjithnjë, kur

kap klarinetën, sytë i shkëlqejnë çuditërisht. Xhaxha Tasi ka dy sy të mëdhenj, të bukur. Gjoksi i gjërë i gufon dallgë-dallgë. Muskujt e qafës i janë tkurrur. Fytyra i shkëlqen.

— La Maxhor, djemtë e mi.

Zëri i tij urdhëron. Kështu na kishte urdhëruar dhe në rrugë e sipër për të mësuar tekstin e këngës së re. Ishin katër strofa të rregullta, të thjeshta, shkruar nga dora e këngëtarit popullor Ali Vonduli. Vura re se Andoni ishte si i hutuar. Përkulem nga ai dhe i rikujtoj strofën e parë.

— Nuk është nevoja, Tartan, — thotë ai, — këngën e kam mësuar...

Papritur klarineta lëshoi tingujt e parë. Tingujt dolën plot ndjenjë. Dodoni hapi fizarmonikën. Xhaxhai më shkeli syrin fshehurazi. Muzikanti i vërtetë duhet ta jetojë përmbajtjen e këngës, na thoshte shpeshherë. Përfytyroni veten duke mbjellë grurë, dhe tingujt e veglës muzikore do të tregojnë se bujku po mbjell. Përfytyroni veten në krye të kopesë dhe klarineta e fyelli do të nxjerrin tingujt e kopesë: këmborët duke tringëllirë, kërcitjen e thundrave dhe qengjat që kërkojnë me blegërima nënat e tyre. Çfarë po ndodh kështu? Dodoni ishte bërë sy e veshë mbi tastierë. Një variacion harmonik më ngjethi. Dodoni, për çudinë tonë, po punonte njëkohësisht me tre zëra. Gishti i vogël po i çapëlehej. Tingujt që nxirrte ai gisht i vogël të kujtonin fyellin që dridhet në buzët qu-mështore të një bariu ëndërrimtar.

Dasmorët kishin mbushur korridorin. Zëri i xhaxhait u dëgjua befas sikur të dilte nga një hon i thellë.

Dodoni ngriti kokën. Edhe ai u çudit nga zëri i t'et. Ka dasmën e parë Braho Koka, na kishte thënë xhaxhai rrugës. Edhe shtëpinë këtë verë e ndërtoi. Ne sonte duhet ta tundim se gëzimi i dasmës është i dyfishtë.

Kënga që filloi xhaxhai ishte vërtet e bukur. Vargjet e saj tregonin për një dasmë që bëhej në shtëpi të re, në një shtëpi që ndriçohet nga drita elektrike. Pas refrenit xhaxhai lëshon klarinetën mbi gjunjë, nxjerr fyellin nga brezi dhe orkestra kalon në akordin e ëmbël si-bemol. Krejt fytyra e xhaxhait qesh. Thinjat i dridhen nga tundja e kokës, flegrat e hundës i janë zgjeruar dhe nga çasti në çast më duket sikur do të brofë në këmbë e do të thërresë: dëgjojeni-i-i. Dëgjojeni këngën popullore, këngën e jetës, këngën e tokës, ritmin e opingës mbi brazdën e porsaçelur, ritmin e këmborës në qafën e cjaminë që udhëheq këpënë, ritmin e... zemrës së dy të rinjve që dashurohen..

— Harxhe të mëdha paska bërë Braho Koka për këtë dasmë, — pëshpëritin njerëzit pranë nesh. Dikush thotë se dasma gjithnjë ka harxhe të mëdha. Një burrë mustaqemadh kundërshton: Braho Koka ka gëzimin e parë. Fisi i tij është fisi më i madh në këto anë. Dasmë e parë në shtëpi të re. Mos harroni se janë dy gëzime bashkë.

Vazhdojmë me vallen e Isuf Arapit. Në korridorin e gjerë të rinjtë hidhen në valle aq sa koka mend u prek tavanin. Dasma tani ka hyrë në rrugën e saj të gëzimit. Vë re se kushëriri është skuqur në fytyrë.

— Tartan, atje në valle është ajo, — pëshpëriti.

— E shoh, e shoh, po ti përse je skuqur kështu?
— ia prita. — Më dukesh si një këndes i përleshur.

Dodoni vë buzën në gaz përmes turbullimit që e ka pushtuar. Ai është djalë i shkathët e i zgjuar, prandaj xhaxhai e ka peng në zemër që nuk vazhdoi shkollën. Ushtria t'i hap sytë, na thoshte shpeshherë. Kur të kthehet Dodoni nga ushtria, do të ketë «tjetër kokë». Ka talent ai, e di unë. Sa të lirohet, do ta nxit të hyjë në konkurs. Dhe xhaxhai po aty ndërronte mendje: nuk do ta lejoj, jo. Jam i sigurt që nuk fiton Dodoni. Këtë vit jo. Të mësojë populloren njëherë, pastaj shohim e bëjmë...

— Devolliçen! Duam devolliçen! — thërresin nga korridori.

Ne ia marrim shtruar valles devolliçe, Tingujt e klarinetës përhapen valë-valë dhe valltarët u përgjigjen këtyre valëzimeve si kërcimtarë të vërtetë.

Xhaxhai ka mbërthyer vështrimin në korridor. Sytë i mban gjysmë të mbyllur, gjoksi i gjerë i gufon dhe ai lëviz shpatullat nën ritmin e orkestrës. Befas heq klarinetën, vë fyellin në buzë dhe vallja gjallërohet më shumë. Në faqen e majtë po i rreh një muskul. Qafa e shëndoshë i ndizet flakë. Hesht dhe rri e dëgjon i magjepsur tingujt e fizarmonikës. Ai po çuditet me saktësinë e të birit dhe vështrimi i tij thotë: Tartan, ç'po ndodh kështu? Dodoni po çudit dasmorët sontë. Le ata, po na çudit edhe ne. Kur keni bërë prova për këngët popullore?

Dodoni çohet befas në këmbë, ndërron akord dhe vallja devolliçe shpejtohet. Xhaxhai ka futur përsëri fyellin në brez dhe klarineta mbush dhomën

me tinguj të zjarrtë. Vallja po luhet kaq bukur! Për herë të dytë po shoh të luhet me kaq madhështi e famshmja devolliçe! Në këto çaste është e pamundur të mos kujtoj dasmën në fshatin Marvan. Nuk mund të harroj Çiftin Sykaltër dhe devolliçen e luajtur mbi plloçat e patozit të asaj shtëpie. Më kujtohet edhe ajo vajza që kishte ardhur nga qyteti në atë dasmë. Ajo u hutua krejt nga madhështia e valles. Përmes valles dëgjuam një krismë pushke. Alarm! Kufiri ishte shkelur nga diversantë. Më kujtohet se dhëndri, një djalosh sykaltër, puthi nusen në krye të shkallëve (edhe ajo kishte sy të kaltër) dhe me armë në dorë u nis drejt shtegut për të pritur armikun. Pas disa orësh dasmorët u kthyen. Varrën pushkët në mure dhe devolliça filloi sërish, më me forcë.

— Ja tek është, Tartan.

— Kush?

— Ajo. Ka dy gërsheta. Tani është në krye të valltarëve.

— Oh, e pashë!

— E-e? Thëllëzë mali?...

— Bukuri-i-i. Po a të do se?...

Kushëriri më shkel syrin i sigurt.

— Thëllëzës zemra ka filluar t'i trokasë. Nuk e sheh? Asaj iu këput koka duke vështuar nga unë!

Po çuditem me sigurinë e tij. Vështroj kushëririn sikur e shoh për herë të parë: kopje e xhaxhait. Përfytyroj xhaxha Tasin në moshën e rinisë, në kulmin e lulëzimit, ashtu qe sonte dhe i biri.

— Nga hundët e ke nxjerrë, o Tasi, këtë djalë.

Xhaxhai gëzohej kur i dëgjonte. Nxirrte gjoksin e bëshëm përpara dhe thoshte kryelartë:

— Pilmë të të ngjaj!

Vallja vazhdon. Vajza me gërsheta nuk duket në krye të valltarëve. Në korridor duken djem, vetëm djem të fuqishëm, që u kapën dorazi rreth, kokat i çuan lart dhe krahët i pleksën ashtu siç pleksen degët e lisave në një pyll të dendur pas stuhisë në dimër.

Kur mbaroi vallja, xhaxhai fshiu djersët. Ishte i kënaqur. Tartani dhe Dodoni kishin luajtur bukur.

— Bukuri-i-i. Oh, ç'më keni kënaqur! Tani kemi të drejtë të pimë ndonjë gotë?

Dasmorët kthehen te tryeza, mbushin gotat, fshijnë djersët dhe janë gati t'ia marrin këngës. Ngrihet dollia, po na urojnë ne.

— Jetë të gjatë dhe zemra ju këndoftë!

Burri mustaqemadh ngre dolli për mua dhe Dodonin. Uron dasmën tonë. Xhaxha Tasi pi gotën me fund dhe qesh:

— Tartani është njomëzak akoma, — thotë ai për mua, — Dodoni e ka lejen nga unë të zgjedhë nuse kë të dojë.

Kushëriri ul kokën dhe skuqet nga fjalët e t'et. Përmes këtij turbullimi ai më vështron i hutuar.

— Ja ku është, — i pëshpërita.

Vitore Bojzi është përpara nesh. Sytë e zinj i kapsallit si ajo thëllëza kur dëgjon këngën e shoqes. Vajza është skuqur në fytyrë dhe veshët i janë bërë si trëndafil. Jam i sigurt se dhe xhaxhai do t'i ketë dëgjuar pëshpëritjet tona në rrugë e sipër. Jo më kot ai na tha: — Dashurinë mos e lejoni të fillojë me psherëtima. Njerëzit e vegjël psherëtijnë në dashuri. Ju jeni të fortë, keni zemër të madhe

bujku, se bujku i vërtetë ka zemër të madhe dhe duhet të dashurojë gjithë vrull.

— Bukuri-i-i!...

Kjo fjalë kumboi ndryshe nga herët e tjera. Dodoni shqetësohet. Xhaxhai qesh dhe merr klarinetën në duar. Unë lëviz në karrige.

— Çfarë ke, Tartan? — pyet xhaxhai.

Unë i tregoj me kokë Vitoren.

— Ajo vajza me gërsheta, xhaxha...

— Ee, çfarë «ajo me gërsheta»?... oh, për Vitore Bojzin po thua? Këndon bukur ajo vajzë. E dëgjova në Gjirokastër. Ta thërresim të vijë këtu me ne.

Xhaxhai ngrihet në këmbë. Dodoni shqetësohet edhe më. Unë dridhem nga ngazëllimi që ajo do të këndojë me ne.

— Të vijë këtu Vitorja, — thirri xhaxhai. Dodoni dridhet nga zëri i t'et.

— Vajza e festivalit të vijë këtu me ne!

Dasmorët pëshpëritin njëri me tjetrin. Ata që janë në korridor, ngjishen te dera. Vajzën me gërsheta e nxitin të gjithë të këndojë. Xhaxhai ngul këmbë në të tijën, pa çarë kokën se i biri është turbulluar. Mua më vjen keq për kushëririn. Vitorja ishte hutuar, por Braho Koka brofi në këmbë, shtriu krahun drejt nesh dhe vështroi vajzën sikur t'i thoshte: Atje të shkosh. Bile sa më shpejt.

Më në fund ajo u afrua drejt nesh, na përshëndeti dhe zuri vend përkrah meje, e turbulluar, sigurisht.

— Cilës kënge t'ia marrim, moj bijë? — pyeti xhaxhai.

— Unë këndoj këngë popullore, — tha ajo.

— Bukuri-i-i. Popullore, djemtë e mi!

Dodoni ishte magjepsur nga zëri dhe sytë e saj. Vitorja po këndonte pranë tij. Më kishte thënë se ëndërronte ta shoqëronte këtë vajzë me fizarmonikë. Është hera e parë që të dy ndodheshin kaq afër. Fizarmonika e tij po nxirrte tinguj të tillë, që nuk i kisha dëgjuar kurrë ndonjëherë. Dasmorët tanë, çuar në këmbë, duartrokasin nën ritmin e këngës.

Dollia e rakisë vazhdon për çiftin, për grurin e ri, për fushat që po plugonin qilizmë dhe një kaba e bukur fillon.

Vitorja më uron mua:

— Suksese në mësim!

— Faleminderit! Kam dëshirë të bëhem agronom.

— Urime, agronom!

Ajo tund kokën dhe dy gërshetat i kërcejnë mbi kraharor. Tregon me kokë Dodonin, që ka ulur sytë mbi tastierë.

Vajza vazhdon të qeshë. Uron Dodonin dhe hesht. Kabaja është e shtruar. Kaba e qetë, ngjethëse. Befas Dodoni ndërron akord dhe zëri i tij kumbon plot gjallëri.

Eja, moj thëllëzë e malit,

Eja, se të dashuroj.

Të rrimë ne pranë zallit,

Me bilbilat të këndojmë.

Gjithë dasmorët bashkohen me këngën tonë. Zëri i Andonit dhe i Vitores kanë gjallëruar të rinjtë. Jemi rrethuar nga djemtë dhe vajzat e Balloshit.

Dasma rrjedh e gëzuar si një lumë që gurgullo nëpër shtratin e tij shkëmbor.

Xhaxhai thotë se njeriu që këndon nuk plaket kurrë. Kënga të ripërtërin dhe ti bën ditët të reja e të bukura. Kënga është e magjishme, ajo i afron njerëzit më shumë me njëri-tjetrin dhe forcon dashurinë. Dasma me gëzimin e saj shtyn orët e natës pa u kuptuar. Nusja me fustanin e bardhë plot flutura vallëzon, nusëron dhe vetëm buzëqesh. Sonte këndojnë për të. Këndojnë edhe për shtëpinë e re.

Andoni heq shikimin nga nusja dhe vështron Vitoren në sy.

— Dodon!

— Hë, çke?...

— Asgjë nuk kam... — mërmërita.

Kënga ka mbaruar. Dodoni përkulet nga unë dhe thotë me gjysmë zëri: «Lëre. lëre, Tartan. Thëllëzën e kemi kaq pranë... Këndova sonte si thëllëzë dhe ajo u afrua menjëherë. Kënga popullore është vërtet e magjishme, — përsëriti ai fjalët e t'et. — Ajo i afron njerëzit më shumë dhe i bën ta duan njëri-tjetrin.»

* * *

— Aty nga ora tre pas mesnate dasma u mbyll. Braho Koka, i kënaqur, përqafon xhaxhanë dhe na shtrëngon duart mua e Dodonit.

— Ju do të largoheni kur të vijnë krushqit,

— thotë Braho Koka. — Si të kem përcjellë vajzën në shtëpinë e dhëndrit, dua që kënga dhe vallja të buçasin në sheshin e fshatit.

Khaxha Tasi qesh. Në korridor uron nusen:

— Familje e re, e lumtur. Ta mbushësh shtëpinë me kalamaj!

* * *

Mëngjesi ende s'ka zbardhur. Fshati Ballosh ka rënë në qetësi pas kësaj nate të gëzuar. Unë dhe Andoni jemi në një nga shtëpitë e fshatit, në një dhomë, nga dritaret e së cilës shohim shtëpinë e Braho Kokës. Nuk kemi gjumë. Andoni është afruar te dritarja dhe duket i menduar. Ai kthehet nga unë dhe thotë duke psherëtirë:

— Lëre, lëre, Tartan. Gjeraqinë thuaj. A e pe sa lart fluturoi sonte?

Unë nuk qesh me turbullimin e Dodonit.

— Dodon, — i thashë befaz, — përse të mos bëhesh dhe ti gjeraqinë? Sonte ke lënë nam. Edhe khaxhai u mahnit nga ti.

— Vërtet?!...

Zëri i tij u drodh nga ngazëllimi.

— Dëgjo, Tartan, — më tha dhe u ul në një karrige afër dritares. — A mund të harrohet kjo dasmë? Nuk mund të harrohet. Si ajo dasma e Çiftit Sykaltër në fshatin Marvan. E paharrue-

shme. Kemi qenë në shumë dasma të tjera që nuk harrohen...

— Tartan, — Dodoni brofi në këmbë, — Tartan, më gjej një letër dhe/laps. Notat e këngëve të dasmave po më kumbojnë në vesh si asnjëherë tjetër. Sonte kuptova të vërtetën... Dua të kompozoj këngën e jetës, këngën e dasmës. — Atë natë Dodoni hodhi notat e para.

Dita po zbardh. Në oborrin e Braho Kokës lëvizin njerëz. Fshijnë oborrin, transportojnë tryezat, karriget e lajnë pjatat. Disa djem dhe vajza, veshur me përparëset e bardha të dasmës, qëndrojnë një çast aty pas gardhit dhe mbajnë vesh tingujt e fizarmonikës. Midis tyre pashë Vitore Bojzin, mbështetur pas gardhit.

Shqetësimi i druvarit të vjetër

— Djall o shi! — ia bëri Kiço Berzi dhe mbeti me tiganin në dorë përpara stufës. — Ku e gjeti kohën të fillojë sonte?

Mbushi stufën me dru, hodhi çaj në ujin e valuar dhe mbylli kapakun e çajnikut gjithë mllëf. Ndezi cigaren dhe doli nga konaku duke mërmëritur me vete.

Ishte fundi i tetorit. Vjeshta kishte hedhur fletët e pyllit, dhe retë e zeza të shiut paralajmëronin se do të prishej koha. Stufa e madhe prej balte ishte nxehur dhe ngrohtësia që mbushte konakun e drunjte t'i mbyllte sytë për gjumë.

Nga ne të katër askush nuk po fliste. Gjithsecili po mendonte për hesap të vet. Pak më parë kishin biseduar për punën, për njerëzit që kishin lënë poshtë në luginë; flisnin me një mall të ve-

çantë dhe ndjenjë të ngrohtë. Kur janë larg familjes të gjithë duan të flasin për njerëzit e tyre. Secilit ia ka qejfi të kujtojë prindërit, gruan dhe fëmijët. Fishkëllima e çajnikut mbi stufë dhe era e këndshme e bukës së thekur na futnin në një mjedis të ngrohtë familjar. Pranë zjarrit bisedonim deri natën vonë. Dikush nga ne në çdo tri ditë zbriste në fshat dhe furnizohej me ushqime, sillte gazetën dhe lajmet e reja. Radion e kishim varur në murin e barakës.

— U prish moti, djema. — Kiço Berzi qëndroi një çast te pragu i derës gjithë duke mbajtur vesh. Kokën e mbajti të anuar nga e majta (shpeshherë na thoshte se veshi i djathtë i dëgjonte më mirë). Pak më vonë mbylli derën dhe mermëriti me vete. Po shante nëpër dhëmbë motin që u prish kështu papritur dhe brigadierin që nuk e organizoi punën mirë për të transportuar lëndën e drurit. U vërtit nëpër konak dhe vështroi orën që po shkonte vonë. Nxori lugën e drunjtë nga sënduku dhe trazoi çajin. Avulli i çajnikut mbushi konakun me erën e këndshme të malit. Kiço Berzi i futi dru përsëri zjarrit dhe nxitoi të bënte gati darkën. I vinte ndoresh për të gatuar. Megjithëse i kishte mbushur të gjashtëdhjetat, nuk na u nda edhe kur skuadra jonë e sharrëxhinjve erdhi këtu në mal për të punuar.

Kiço Berzi ishte njeri i vuajtur në jetë, shkakaxhi dhe shpirtmirë. Herë-herë ishte gjaknxehëtë me ne të rinjtë e skuadrës kur thyenim ndonjë sëpatë a kur, të ndezur nga puna, vraponim drejt burimit dhe pinim ujë të ftohtë mali. Vetëm ta

dëgjoje Kiço Berzin si na shante në këto raste; na zinte për veshi sikur të ishim të vegjël dhe kërcënohej gjoja i zemëruar...

— Këta-a? — thoshte ai dhe shtrinte krahun nga ne. — Ku pyesin këta, or ti, kur zënë sëpatën me dorë... Po t'i lësh pas kokës së tyre, e rrafshojnë gjithë mallin. Po, po, e rrafshojnë që ç'ke me të. Edhe rrënjët ua nxjerrin drurëve...

Thoshte kështu dhe na e shkelte syrin me djallëzi, vështronte të porsaardhurin me seriozitet dhe shtonte:

— Po të kisha vajza, do t'i bëja të gjithë dhëndurë. Për besë, dhëndurë më të mirë s'ke ku të kërkosh. Por hallit që ajo plaka ime vetëm djem ka bërë...

Porsa thoshtë këto fjalë, ia shkreppte gazit me të madhe.

Druvari i vjetër hodhi gjalpin në tigan dhe tundi kokën i shqetësuar:

— U vonuan nipat sonte, — tha duke vështruar orën. Ngriti fitilin e fenerit dhe shtoi i pakënaqur: — E tepruan nipat këtë radhë. Kanë ikur që në drekëherë dhe akoma s'janë kthyer... Bre, ora po kalon tetën! Sikur e dija se do të vonoheshin!...

Kiço Berzi të gjithë na thërriste nipa. Edhe Tiri Kadakut nipçe i thoshte, megjithëse Tiri i kishte mbushur të dyzetat.

Ai i hodhi vezët një nga një në gjalpin e skukur, i kthente me ustallëk për të mos i djegur dhe na vështronte me bisht të syrit. Ky vështrim i dyshimtë dhe koka e tij e shogur, që tundej çdo

çast, dukej sikur na thoshin: Ju thashë që të mos i dërgonim ata të dy në fshat për furnizim. Pirua dhe Sazani kanë mendje axhamiu. U qepen pas atyre bukurosheve që dashurojnë dhe harrojnë se ne po presim këtu në majë të malit.

Hoqi tiganin që kërciste dhe i fryu zjarrit. Tiri Kadaku, sikur të mos kishte dëgjuar gjë për «nipat», vazhdonte të qepte opingat pa ngritur kokën. Ishte njeri i urtë dhe një nga punëtorët më të mirë.

Tiri Kadaku për mua ka qenë njeriu më i urtë dhe më gjakftohtë.

Ai leu spangon me dyllë, e futi në brimën e gjilpëryerit dhe, duke i mëshuar shpuesit mbi shuall, foli:

— E mirë, ja u vonuan nipat, pastaj? — pyeti ai Kiço Berzin.

— Nuk të dija të tillë, Tiri Kadaku! Duket që dhe ti mendjen e tyre më paske. Ja, kështu si të them unë, i mbron atëherë kur nuk duhet t'i mbrosh. — U çua rrëmbimthi dhe fshiu pëllëmbët pas pantallonave... Edhe radhën e parë ata të dy shkuan, por ju kujtohet kur u kthyen? Hë? ju kujtohet?... Në mëngjes, ore, në mëngjes. Kërçyen gjithë natën danc dhe...

— Por ama punën nuk e lanë, — tha Tiri gjakftohtë.

— Nuk thashë që s'punuan, — u nxeh Kiço Berzi. — E keqja është se ata... ata e kanë mendjen pas vajzave, e di unë.

— Në moshë janë dhe nuse do të zgjedhin, — shtoi Tiri pa ngritur kokën. — Kiço Berzi, po të ishte ti i ri, do kërcejë danc.

— Danc unë?... A je në vete?... — Druvari vësh-

troi Tirin me sy të çapëlyer. — Kam kërcyer unë danc sa jam lodhur. Kam dancuar sa jam lodhur me qindra e me mijëra drurë...

Të gjithë ia shkrepëm të qeshurit. Gjumi, që po na afrohej pak më parë, na iku nga kjo shaka e kripur që lëshoi Kiço Berzi. Humori i tij na çlodhte çdo natë. Po sonte, megjithëse po mundohej të bënte ndonjë shaka, dukej menjëherë se qe mjaft i shqetësuar. Ne të gjithë e dinim shqetësimin e tij. Në pushimin e drekës u munduam t'ia mbushnim mendjen se po mendonte gabim dhe se kot shqetësohej, por ai u nxeh papritur dhe përplasi grushtin mbi sëndukun e ushqimeve. Ne vështroam njëri-tjetrin dhe na u duk sikur dëgjuaam prej së largu zilkat e kuajve. Ideja e këtyre zilkeve zëmbëlla na shtynte të mendonim se Piroja dhe Sazani tani po ngjiteshin të paktën drejt Qafës së Kaprollit.

Tiri Kadaku mbaroi së qepuri opingat. I futi ato nën shtrat, lau duart dhe qëndroi përpara stufës.

— Keni për të parë, — po thoshte Kiço Berzi, — tani që filluan shirat e vjeshtës, nuk kanë për të pushuar. Edhe moti u ftoh. E ndiej, se po më hanë veshët... dhe, po të më kruhen veshët mua, dëbora është e sigurt. Sonte ka rënë dhe një mjegull që ç'e pyet.

Thoshte kështu dhe nuk largohej nga dera, sikur t'i vinte keq ta mbyllte. Gufimet e erës dëgjoeshin nëpër të çarat e dërrasave si pëshpërime një-rëzish. Vetëm gurgullima e kroit dëgjohej herë-herë më qartë, sipas honeve në të cilat derdhej.

—U prish koha dhe ai brigadieri nuk na e dëgjoi fjalën për të transportuar lëndën e drurit, — tha me zë këtë herë Kiçoja dhe shtyu derën.

— Shiu ka kohën e tij, — tha Petriti. — Ne planin e realizuam dhe pak lëndë ka mbetur pa u transportuar.

— Kemi punuar vençe, jo llafe, — tha Tiri dhe bashkoi pëllëmbët mbi tryezë. — Kemi punuar si arinj! Asnjëri nga skuadra jonë nuk i ka bërë bisht punës. Ne u zotuem për diçka dhe e realizuam.

— Usta Kiçoja na sharroi për të ngrënë, de!...

Kiço Berzi nuk foli. Hapi sëndukun, nxori djathin e bukën dhe filloi t'i priste i menduar. Dukej menjëherë që s'e kishte mendjen aty.

— Domethënë ti mendon se djemtë nuk duhej të kishin shkuar në fshat?

Nga ne të gjithë vetëm Tiri Kadaku guxonte e i fliste usta Kiços kur ai ishte i mërzitur.

— Ngandonjëherë, për të rinjtë, ç'fluturon, ha-het... — tha papritur Kiço Berzi. — Ja ku po ju them: dashuria e tyre është dashuri qurravecësh.

— Ata kanë gjetur njëri-tjerin për mrekulli, — tha Sadiku dhe brofi nga shtrati. — Piros dhe Loretës u lumtë! Unë e di fare mirë se ata të dy duheshin që në shkollën e mesme.

— Posi, posi, u lumtë! Thua ti u lumtë! Po prit, se dardha e ka bishtin prapa, — mori zjarr druvari i vjetër. — Prit, de, sot atyre... E kam fjalën për çupën... se do të vijë dimri, pa do t'i ngrijnë duart, baltë sa të duash... e ku ta di unë, që ajo bukuroshja akoma s'i ka provuar. Por më e keqja është se ajo vajzë si shumë guximtare po tregohet.

— Po, po, — tha Tiri Kadaku. — E guximshme është ajo vajzë. Megjithatë i lumtë!

— Posi, posi, i lumtë!... Prit, prit, se dardha e ka bishtin prapa. Dreqi ta hajë... Qurraveci, më ka prishur gjakun sa unë e di...

— Piroja është djalë i pjekur dhe aspak qurra-vec, — tha Tiri Kadaku dhe vrenjti ato vetullat e rënda. Muskujt e nofullave iu tendosën dhe lëkura e fytyrës, e rreshkur nga dielli dhe erërat, iu duk si e prerë vende-vende.

— Dëgjo, Kiço Berzi, — tha ai me zërin e fortë, — dëgjomë edhe një herë mua, Tiri Kadakun, pastaj mendo ç'të duash. Këtë muhabet për Piron, nipçen tënd, e filluam që në drekë, kur djemtë u grindën me ty. Ti nuk deshe ta lije Piron. Pse? Ja përse... — Tiri bëri disa ecejake nëpër konak, qëndroi përsëri përpara stufës dhe shtoi: — Se Piroja, po të shkojë në fshat, do ta takojë atë vajzën... Ai e do Loretën dhe të jesh i sigurt se do të martohen.

Kiço Berzi çoi kokën dhe vështroi Tirin drejt në sy. Vështrimi i tij shprehte dyshim dhe përshkënditje. Picërroi sytë siç e kishte zakon kur e ndiente vetën ngushtë dhe u gëlltit. Fytyra e shëndetshme i qe bërë flakë e kuqe. Qëndroi këmbëhapur përpara stufës dhe kthente thelat e bukës pa e pasur mendjeh aty. Piron e kishte djalin e motrës. Para disa muajsh kishin ardhur në fshatin tonë disa vajza nga qyteti për të punuar në bujqësi. Me njëriën prej tyre Piroja njihej që në shkollën e mesme, u dashurua dhe për së shpejti do të shpallte fejesën me të.

— Loreta është vajzë e zgjuar, trime, — vazhdoi Tiri Kadaku dhe afroi para vetes filxhanin. Piu një gllënjë çaj të nxehtë dhe shtoi: — Punova me ato vajzat qytetare gati një javë të tërë. Nxirrim panxharin e Llëngave. Punëtore të mira ishin. Ato vetë më treguan se prindërit e tyre ishin si ne, punëtorë. Nuk ishin vajza të përkëdhelura. Vajzat punëtore gjithnjë më kanë pëlqyer. Edhe Sofinë, kur e zgjodha për grua, më pëlqeu se ishte vajzë trime dhe e papërtuar...

— E-e-e... po Sofia jote ka lindur në arë, që ta dish, more Tiri. Nuk është rritur me ëmbëlsira dhe me reçelra, djalë, — kërceu Kiço Berzi nga stoli duke u mbllaçitur. — Unë jam ca më i rrahur nga jeta se ti dhe kjo rradakja ime e thinjur...

— Ajo rradakja jote vërtet është thinjur, — ia preu fjalën Tiri. Tha kështu dhe sytë i mbylli paksa, sikur po ëndërronte. — Është e vërtetë se ke parë dhe jetuar më shumë se ne, por nuk duhet të harrosh të ardhmen. Nuk dua të përmend se si ishte fshati ynë vite më parë dhe se si është sot. Atë e shohin të gjithë. Por unë dua të të them se, ai nipçja yt i ka rënë më të. Gjithë të mirat i ka ajo vajzë, mendjen-a, trupin-a, bukurin-a, dhe e folur është. Të gjitha ato vajza të mira janë. Apo të qeshura! Fshati ynë u gjallërua më shumë që kur erdhën ato. Ah, sikur të isha i ri!...

Tiri Kadaku rrahu pëllëmbën mbi gju, këputi një copë bukë dhe, pasi e ngjeu në të verdhën e vezës, e futi në gojë me rrëmbim. Të dukej sikur me fjalët e fundit deshi të shprehte një duf të madh. Të gjitha ato që tha Tiri, Kiço Berzi i dë-

gjoin në heshtje gjithë duke e vështruar folësin me bisht të syrit. Fjala e Tiri Kadakut edhe për ne qe e papritur. Për herë të parë Tiri fliste kaq gjatë dhe me një ndjenjë frymëzimi të pabesueshme. Për ne të gjithë ai pak më parë kishte qenë një druvar i ashpër, i heshtur. Pamja e tij e rëndë kishte fshehur ndjenjat.

Kiço Berzi rrinte vetullvarur dhe dukej që vlon-te përbrenda. Njëherë më vështroi mua në sy. Po kështu më kishte vështruar edhe në drekë, kur kishte rënë fjala për fejesën e Piros.

— Ti di ca fjalë që unë nuk i di, — më kishte thënë Kiço Berzi kur Piroja dhe Sazani u nisën në shtegun e pyllit. — Edhe shkollë do bësh më shumë, kur të mbarosh stazhin që po kryen. Do të shkosh në shkollë të madhe, por mua mendjen nuk ma mbush dot... Është e vërtetë që fshati ynë ka ndryshuar rrënjësisht, po bëhet si një qytezë e bukur në shpat të malit, por ama... Ehu! — Kiço Berzi më kishte vështruar ngultas, u bë të më fliste prapë, por u gëlltit, kapërdui fjalët dhe menjëherë rrëmbeu sëpatën. Me disa të qëlluara inatçiu rrezoi një ah të madh. Punoi pa pushim, i tendosur, pa ngritur kokën për asnjë çast. Sëpata i fluturonte ndër duar. Kiço Berzi ishte usta i vjetër i sëpatës dhe i sharrës. Ne kishim mbetur të hutuar nga vrulli i tij. Tiri Kadaku na e bëri me shenjë të vazhdonim punën dhe të mos i flisnim.

Shiu vazhdonte të binte shtruar dhe shushurima e tij mbi çatinë e konakut dëgjohej si një gümëzhitje gjumëndjellëse. Mbaruam së ngrëni. Unë dhe Sadiku pastruam tryezën dhe lamë enët. Kiço Berzi trazoi urët e ndezura dhe tha përmes hesh-tjes:

— Me qytetarkat nuk bëhet shaka... — Zëri i doli i ngjirur. Lëshoi tymin drejt derës së stufës dhe tundi kokën e shogur. — Vite më parë kam njohur edhe unë një vajzë qytetarkë... po, po, kështu dhe... Unë nuk dua të fut në një kallëp atë vajzën që kam njohur vite më parë me këtë që kërkon të marrë im nip për grua. As nuk them se ajo vajzë ishte vullnetare dhe trime si kjo Loreta, por sidoqoftë... — Kiço Berzi heshti një çast dhe fërkoi sytë e përskuqur. Duke vështruar vetëm në drejtim të Tiri Kadakut, vazhdoi: — Ishte e përkëdhelur, ç'është e vërteta, por nuk më kishte shkuar kurrë ndër mend se ajo bukuroshja do ta braktiste atë djalë... Unë e di se dashuria i bën njerëzit guximtarë dhe të pamposhtur kur japin fjalën e besës, por ajo vajzë...

Në barakë përveç shushurimës së shiut dëgjo-heshin edhe të kërciturit e plloçave të stufës që po nxehej. Kiço Berzi përsëri kishte mbërthyer vësh-trimin në prushin e ndezur.

— Këtu e tridhjetë vjet më parë punoja gdhendës lënde. Punoja ku mundja, vendi doli i djegur dhe i shkatërruar nga lufta. Njerëzit rregullonin

shtëpitë e shkatërruara, ngrinin të reja. Kisha dhe një mushkë. Ju kujtohet ajo mushka e zezë trupmadhe? Atë që dorzova kur u formua kooperativa? Tiri duhet ta mbajë mend... E që të mos e zgjat muhabetin, po kaloja hipur mbi mushkë nëpër një rrugë të qytetit. U njoha rastësisht me të atin e asaj vajzës. Më tha se i duhej një usta lënde dhe kishte për të transportuar rërë e zhavorr. Ramë në pazar dhe unë pranova. Qe njeri i mirë. Edhe e shoqja, edhe të dyja vajzat mikpritëse e të dashura. Dua të them se me mua ato u sollën shumë mirë. Vajza e vogël ndiqte shkollën. E madhja atë vit kishte mbaruar. Shtëpia e tyre e vjetër ishte në të hyrë të qytetit. Verën e kaluar isha martuar dhe kisha nevojë për para, prandaj iu përvësua punës menjëherë. Të nesërmen erdhi muratori. Vetëm ta shihje çfarë djali qe. Zanatçi i mbaruar. Dhe e dini nga qe? Ja, këtej, nga anët tona. Zanatçi i ati, zanatçi i biri. Me zanatin e gurit, të trashëguar brez pas brezi.

Nejse, filluam punën. Unë gdhendja trarët dhe makazët, ai ngrinte çatinë, mbërthe andej, mbërthe këtej, sa s'ka më mirë. Pranvera akoma s'kishte ardhur dhe bënte pak ftohtë, por ne të dy ishim djem të fuqishëm dhe as që donim t'ia dinim nga dimri i atyre anëve. F zoti i shtëpisë na lëshoi dhe një dhomë. E shoqja na gatuante dhe ne puno... E de, që të mos e bëj muhabetin tërkuzë, njëra nga të dyja vajzat, ajo më e madhja, do ti që kishte rënë në dashuri me ustanë?

I them një ditë:

Ore Thoma (se Thoma Izvori e quanin), ç'ke me atë vajzë ti?

Ai u turpërua. Veshët mënt po i mërnin flakë. Uli kokën dhe nuk m'u përgjigj. Ishtë vërtet djalë i pashëm, por i turpshëm si vajzë. Të nesërmen i thashë përsëri të njëjtat fjalë. I'pashë tek po putheshin fshehurazi pas ca dërrasave nën skelë.

«Do ta marr për grua», — më tha.

Ç'është e vërteta, nuk ishte vajzë e keqe, por, siç i thonë një fjale, mos t'i marrtë mendtë dashuria dhe bukuria, se ajo vajzë nuk do të bëhej gruaja e tij. Këtë nuk e them sot, por dyshimi më lindi jo kot. Rrija e vrisja mendjen: kjo vajzë, e rritur në mes të qytetit, vajzë që i ati akoma e thërriste «bijëza ime e vogël», do të guxonte një ditë të merrte rrugën e Malit të Thatë, aty ku ishte fshati i Thoma Izvorit?

Kishim mbaruar çatinë e shtëpisë së re. Të nesërmen do të fillonte suvatimi. Thoma Izvori ishte djalë i zoti për të suvatuar. Djem të tillë janë të rrallë. Ç'i shikonte syri, i bënte dora...

Më kishte zënë gjumi, por në njerëzit e maleve e bëjmë gjumin si të lepurit. Dëgjojmë nëpër gjumë hapin e mushkës, ulërimën e largët të çakallit, fëshfërimën e dëllinjës dhe jo më hapin e lehtë të një vajze!...

Ajo bukuroshja kishte ardhur në dhomën tonë pas mesit të natës. Ishin përçafuar në errësirë dhe... Por ama duheshin shumë. Duheshin, por ajo, ja, të mos qe e përkëdhelur aq shumë, do të qe vajzë e përsosur... Më pas nuk vura gjumë në sy. M'u kujtua Marigoja ime dhe ëhë gjumi mua!... Gati me zë të dredhur vajza po i thoshte Thoma Izvorit se i ati po nxitonte për t'i gjetur një burrë nga qyteti.

Thoshte kështu dhe qante. I ati dhe e ëma nuk e dinin se ajo kishte ardhur në dhomën tonë, ndryshe do t'ia shkulinin flokët... Ama flokë që kishte! Të gjatë deri në bel, të ndritshëm, ja, si ngjyra e fletëve të panjës në vjeshtë, kur zverdhen e flakërojnë nga dielli... Ca sy të zinj... Apo vetullën!

Kiço Berzi psherëtiu fort dhe tundi kokën duke vështruar Tiri Kadakun drejt në sy. Balli i gjerë i ishte tkurrur dhe rrudhat e dendura i qenë mbushur me sumbulla djerse.

— Në mëngjes Thoma Izvori më ftoi të uleshim dhe të ndiznim nga një duhan. U ulëm mbi ca dërrasa. Kërkonte mendim nga unë. Të qërojmë njëherë hesapin e punës, — i thashë, — pastaj shohim e bëjmë. Thoma Izvori kishte mbështetur shpinën pas murit dhe dukej i trishtuar. Krejt fytyra i kishte marrë pamjen e fajtorit. I thashë se sjellja e prindërve të vajzës ndaj nesh kishte ndryshuar. Ai më tha se, sido që të ndodhte, ajo do të bëhej gruaja e tij. Do ta merrte fshehurazi prindërve. Unë nuk dija ç'të thosha... E po, mirë. Pas disa ditëve ika. I hipa mushkës dhe u ngjita përpjetë malit. Fillova punën në një ndërmarrje pyjore. Ama kohë që bëri më pas: t'i ra dëborës dielli na-a!... I gjithë mali u mbush me bar dhe lule. Ta kishte qejfi të zbritje në qytet, të hyje në klub dhe të pije ndonjë gotë birrë. Para kisha fituar mjaft. U ula në një tavolinë afër dritares. Pija birrë i qetë dhe vështroja malet. Isha lodhur vërtet me punën nëpër pyje, por sidoqoftë ca para i kisha vënë mënjandë dhe, sa të kthehesha në fshat, do t'i përvi-shesha shtëpisë së re. Marigoja më kishte dërguar

një letër. Më shkruante se grurin e kishim të mirë dhe do të bënim goxha bereqet. Më shkruante edhe për kooperativën. Ka qenë ai vit kur u formua kooperativa. E kisha humbur duke menduar, kur ndiej se dikush më prek në sup. Ishte Thomai, Thoma Izvori. I mbusha gotën dhe zumë muhabet. E kuptova menjëherë që punët me atë vajzën nuk i kishin shkuar mirë. Siç më tregoi ai, ajo vërtet që tërhequr nga dashuria. Ishte e përkëdhelur. Përkëdhelja të bën të pavendosur. Vajza nuk e kishte mbajtur besën e dashurisë. I kishin gjetur një dhëndër nga qyteti. Prindërit e vajzës bënë çmos, por... por... e-eh! Çfarë të bënte Thoma Izvori? Vajzë qyteti, de. Ja kështu, u tremb nga fshati, nga mallet, nga dëbora dhe balta... Thomai që xhanan djalë. E deshi shumë, po ç'e do...

Kiço Berzi mbylli sytë për një çast sikur të kishte ndier dhimbje të thellë në gjoks.

— Ajo bukuroshja që ke njohur ti, Kiço Berzi, ka qenë një borgjeze e përkëdhelur që!...

— Jo, nuk ishin borgjezë, — tha Kiço Berzi.

— Borgjezë që ç'ke me të, — nguli këmbë në të tijën Tiri Kadakun. — Ja ku po ta them unë, — e ngriti më tepër zërin ai. Ajo vajzë nuk i vjen Loretës sonë as deri te gishti i vogël. Ah, Kiço Berzi, nuk i njeh mirë ato vajza që kanë ardhur në fshatin tonë. Ti nuk ua di mendimet, nuk e di se ato janë të thjeshta dhe popullore. Nipçja yt do të martohet me Loretën dhe ti ke për t'u bindur vetë ç'nu-se do të jetë ajo.

— Të qe si sot, ajo vajza do të qe martuar me Thoma Izvorin, — tha Sadiku, duke vështruar në qoshe të konakut, i menduar.

— Po ja që nuk qe. Lufta na kishte shkatërruar fare, — shtoi Tiri Kadaku.

Kiço Berzi vuri çajnikun mbi zjarr dhe shtoi:

— Nuk kam për t'i harruar gjithë jetën time ata të dy. Sa e donte Thoma Izvori atë vajzë! Njeriu i punës dashuron thjesht dhe me gjithë zemër. Vajza ishte e bukur.

U kthye nga ne. Lëshoi shtëllunga të mëdha tymi dhe flaku cigaren.

— Të tjera kohë kanë ardhur, — u dëgjua zëri i Tiri Kadakut. — Ka ardhur koha që të bind për çdo gjë... Nejse... Djemtë tani janë në rrugë e sipër...

Kiço Berzi puliti sytë si i zënë në faj, por një gaz i fshehtë po i pushtonte krejt fytyrën e shëndetshme. Gjymtyrëve po u kthehej gjallëria e mëparshme. Këtë gaz ai deshi të na e fshihte. U përkul dhe ashtu më kot filloi të trazonte urët e zjarrit.

— Vajti goxha vonë, djema, — tha ai, — ju flini. Unë do të pres nipat derisa të kthehen. Çajin duhet ta gjejnë të nxehtë. Kushedi sa do jenë lodhur e lagur nga rruga...

— Kushedi sa do kenë dancuar sonte, — bëri papritur shaka Tiri Kadaku. Ishte hera e parë që ne dëgjonim druvarin trupmadh të bënte shaka të tilla. Pas këtyre fjalëve ne nuk mbajtëm dot të qeshurën. Edhe Kiço Berzi qeshi. Tundej i tëri nga gazi që e pushtoi dhe i fryu zjarrit me gjithë fuqinë e mushkërive. Drurët u ndezën më shumë. Dëgjohej vetëm gufimi i flakëve në stufë. Mbi çati shiu nuk dëgjohej më.

Sytë po i mbylleshin për gjumë. Ashtu, përgjymësh, m'u duk sikur po dëgjoja zilkat e kuajve.

Të nesërmen isha më se i sigurt se nuk kishte genë ideja e zilkave zëmblla që na shfaqen në gjumë, por kisha dëgjuar vërtet edhe të thirrurat e shokëve që nxitnin kuajt drejt shtegut ku ishte konaku ynë.

Vdekja e kulakut

Në mëngjes Nija i solli qumështin. Vendosi tasin mbi parvazin e dritares dhe e mbuloi me një copë gazetë të zverdhur. Qumësht i thëngjin, mbante erë cja! Plaka Nije vështroi me bisht të syrit Xhitën Kutrën, ndolli hundën eshtake dhe futi duart nën përparësen e zezë. Ç'të bëj, e shkreta Nije, që qumështi mban erë cja?... Është muaji kur cjapi ndjek dhinë dhe lë erën në to...

— Posi, posi, — mërmëriti plaka Nije, — nazemadhi! — shfryu me vete. Përfytyroni një çast cjamin e kopesë së fshatit, një cja të shëndoshë shulak, që natën e kaluar u ishte qepur dhive të saj. Plaka Nije u zgërdhi në heshtje. Cepat e shamisë iu kryqëzuan përpara fytyrës së mprehtë. Mblodhi urët e zjarrit dhe vazhdoi të gagaritej ndanë vatrës.

— Ç'-ç'ke!... ç-ç'të ka hipur?...

Plaka Nije shtrëngoi buzët për të mbajtur gazin.

Xhitan Kutra rënkoj, lëvizi buzët pa kuptim. Plaka Nije trazoi urët në vatër duke mermëritur nëpër dhëmbë disa si fishkëllima magjie.

«Po ma merr të keqen, — mendoj plaka. — Këtë dimër, më vrafshin mua, po doli i gjallë... Edhe dhitë gati shteruan fare. Nuk kam ç'i bëj. Xhitani është betuar se s'ka për të blerë kurrë qumësht në dyqanin e kooperativës, por unë s'kam ç'i bëj... Qumështi i kooperativës është më i mirë dhe më i lirë.»

Ktheu kokën prapa. Xhitan Kutra, symbyllur, po dremiste në këndin tjetër të vatrës. Shpinën e kishte mbështetur në dërrasën e shtratit dhe këmbët e pafuqishme i mbante shtrirë mbi dysheme. Buzët e holla i kishte tendosur paq.

— Iku... iku ditëziu, — pëshpëriti plaka Nije dhe u çua. Eci përgjatë dhomës. Dyshemeja e vjetër kërciti. Hapi derën dhe doli si hije.

Oborri ishte i rrethuar anembanë me avlli të larta, që kishin lëshuar bark dhe me shirat e para të vjeshtës mund të shembeshin. Edhe hangari në të djathtë të shtëpisë po shkatërrohej dita-ditës.

«Njëherë e një kohë!... — mendoj plaka Nije për hangarët e Xhitan Kutrës, — njëherë e një kohë mbusheshin plot me grurë e misër. Tani vetëm macet e mëhallës hidhen aty tra më tra... Si u kthye kjo botë kështu!»

Ajo kishte qëndruar përpara hangarit, shtrëngoi buzët, siç e kishte zakon, dhe tundi kokën duke psherëtirë. Ashtu, me duart futur nën përparësen e zezë e me qafën ngjeshur midis supeve të

ngushta nga pleqëria, dukej si një qenie e murosur. Sa herë kishte dalë nga shtëpia e Xhitan Kutrës, diçka e largët, një ndjenjë e papërcaktuar e detyronte të qëndronte një çast përpara këtyre hangarëve.

«Njëherë e një kohë», — përsëriti me veten e saj plaka Nije. U nder mbi çerçivetë e kalbura të dritares së hangarit dhe vështroi kushedi për të satën herë brenda. Dyshemeja, dikur e shtruar me dhoga, ishte shkatërruar krejt. Vetë Xhitan Kutra e kishte shkatërruar një vit më parë. Dhogat i kishte djegur dimrin që shqoi. Edhe hambarët e drithit, i kishte shkatërruar. Nija gjithnjë kujton se shumë vite më parë i shoqi i kishte lakmuar hambarët e Xhitan Kutrës. Bile kishte parë edhe një ëndërr se si ata hambarë, veshur nga brenda me llamarinë, ishin bërë të tyret. Ia kishin blerë për pesë para. Ëndrra kishte vazhduar me grurin që ishte derdhur brenda në ta lumë dhe me fshatarët që prisnin radhë për të marrë një shinik drithë...

«Njëherë e një kohë», përsëriti plaka Nije gjithë mllëf dhe kroi me thonj parvazin e kalbur të dritares. U drodh, tundi kokën dhe përsëri cepat e shamisë së zezë iu kryqëzuan përpara syve. Iu duk sikur atë çast u zgjua nga një ëndërr e vjetër. Pastaj vështroi me vëmendje se mos i shihte syri ndonjë gjë, fjala vjen ndonjë drapër a kosor, mbetur që nga ajo kohë. Një ditë kishte gjetur nën dërrasat e kalbura një lopatë. E kishte ngjeshur pas trupit, e kishte mbuluar me kindat e fustanit dhe fshehurazi kishte dalë nga oborri.

«Nuk ka ç'i duhet më shtrigut, — kishte thënë

me vete atëherë. Edhe Myrtos, të shoqit, kështu i kishte thënë: Nuk ka ç'i duhet më shtrigut. Myrtoja, duke vërtitur nëpër duar lopatën, kishte shtuar: Vetëm që të hapë varrin e tij. Florinjte ia morën, tokat ia morën, edhe pyllin ia morën... Këto verdhushka, — i thanë atë ditë kur rrëmuan nën rrënjët e pjergullës së oborrit, i ke nxjerrë nga kurri i popullit. E shitje shinikun e drithit si frëngu pulën. Tashti që populli fukara u bë zot, të thotë: Ato që më ke rrjepur, m'i jep, se janë të miat.»

Kështu kishte ndodhur në ato vitet e para pas luftës. Plaka Nije kishte qenë aty, në oborrin e Xhitan Kutrës dhe nuk i del nga mendja edhe sot e kësaj dite fytyra e egërsuar e kryetarit të këshillit. Një djalosh i veshur qytetarçe, pasi kishte hetuar oborrin, kishte folur me zë të lartë:

— Gërmoni këtu!

Dy djem të shëndoshë nga fshati gërmuan me kazmë e qysqi. Shiu rridhte që prej dy ditësh. Djelmoshat njëherë ngritën kokën dhe diçka thanë.

— Rrëmoni akoma më thellë! — kishte thënë kryetari i këshillit dhe kishte skërmitur dhëmbët duke vështruar Xhitan Kutrën, që ishte mbledhur sa një plesht, aty te pragu i derës. — Ah, ç'na ke bërë ti, o qen, ç'na ke bërë! — kishte shtuar kryetari i këshillit. — Të gjallë na ke rrjepur, o qen bir qeni!

Pak më vonë qysqia u drodh në duart e djaloshit.

— Ma jep kazmën, — i kishte thënë ai shokut.

Në fillim diçka u thye me një krismë të mbytur, pastaj florinjte e ndritshëm u shpërndanë mbi dheun e lagët. Birçe Çobani hoqi nga shpina çantën e

lëkurtë dhe filloi t'i mblidhte një e nga një duke i pastruar pas paqeve të pantallonave të arnuara...

— Si u kthye kjo botë kështu! — kishte thënë plaka Nije. Shiu vazhdonte të binte. Gropa e porsahapur po mbushej me ujë.

— Tani Xhitani është shtrirë si kërcu pranë vatrës dhe pret të vdesë. Më marrtë të keqen, nuk i vij më! U lodha. Kaluan dy muaj që po i sjell qumështin dhe i ndez zjarrin. Ç'të dojë le të bëjë. U lodha. Nuk i vij më. Të vijë e mbesa t'i shërbejë. Ajo është gjak i tij. Përse nuk vjen ajo t'i shërbejë? Hë, përse nuk vjen? Apo ka hallin e asaj biografisë... Nuk i vij më. Deri tani për hatrin e tim shoqi kam ardhur... Mendje-mendje! Ç'jam e marrë!... Po gënjej veten kot së koti se mos i ka mbetur ndonjë verdhushkë... Po me sa po shoh unë, atij vetëm morra i kanë mbetur...

Eci me nxitim nëpër oborrin e shkretë dhe shtyu portën. U kujtua se duhej ta mbyllte mirë.

— Nnuk mmë do njeri, — i kishte thënë ai disa herë. — Janë larguar njerëzit nga unë sssikur të kem mmurtajën... Thuaji Mmyrtos të vijë sonte. Borxhin e vvjetër nuk do t'ia kërkoj... Ttë vijë ssonde, natën. Kkam një fjalë me-me të...

Plaka Nije kishte qenë e sigurt se i shoqi nuk kishte për të shkelur në shtëpinë e Xhitani Kutrës. Dikur Myrtoja i kishte marrë borxh disa napolona flori dhe... të nesërmen kishin gërmuar aty nën rrënjët e pjergullës...

«E-e-e, mor i shkretë, Myrtua do të vijë vetëm atëherë kur të jesh bërë dhé...»

Përpara se të mbyllte portën, vështroi nga dri-

tarja e shtëpisë. Xhitan Kutra ishte ngritur gjithë mundim nga këndi i vatrës, ishte hequr zvarrë deri te dritarja dhe gjatë gjithë kohës kishte vëzhguar Nijen.

«Si e si të vjedhin, të rrëmbejnë gjënë e botës. Të pangopurit!» — mendoi gjithë inat dhe u largua nga dritarja kur u sigurua se porta e jashtme u mbyll. Veshët i dëgjonin mirë. Vetëm ata nuk e kishin ndier pleqërinë.

— Të gjithë presin që unë të vvdës, — belbëzoi duke u shtrirë përsëri në postiqen pranë vatrës. Xhitan Kutra vitë më parë kishte ëndërruar që të shtinte në dorë gjithë tokat e fshatit. Ia kishte vënë syrin edhe Luginës së Madhe, por pastaj filloi lufta dhe ai qe trembur. Ku dihet? — kishte menduar me dinakëri. Po pas Çlirimit Reforma Agrare i la vetëm një pjesë të vogël të tokës. Kryetari i këshillit, Shero Buçaka, e thirri një ditë në zyrë dhe e paralajmëroi të rrinte urtë, të zbatonte ligjet e shtetit dhe të mos hidhte vicka. Disa muaj më vonë e shpallën edhe kulak. Në fillim nuk ishte mërzitur dhe aq, madje kishte qeshur me vete dhe kishte pritur me vite me shpresën se një ditë do të kthehej përsëri koha e tij, «koha e fuqisë së parasë», siç mendonte ai. Mendonte kështu dhe sillte ndër mend të birin, që ishte arratisur bashkë me bandën e Dedosh beut, dhe nuk i kishte dërguar as edhe një copë letër. Xhitan Kutrës, sa herë që dëgjonte krisma pushke në kufi, i dridhej zemra.

«Do ta varin për gjuhe po e kapën, — mendonte gjithnjë. — Këta të varin për gjuhe... O zot, mos dërgo në këto anë!... Shko thuaji, o zot, t'i therrë këmbës për nga fundi i botës.»

Një natë më parë e kishte parë në ëndërr përsëri. Ëndrra kishte qenë e tmerrshme dhe atij i kishte dalë gjumi në mesnatë. Zemra i ishte përpëlitur në kraharorin gërdallë si asnjëherë tjetër. Me frikën e vdekjes së tij dhe të të birit ishte çuar nga shtrati dhe ishte përpjekur të ndizte zjarrin. Nuk i kishte urdhëruar dot duart dhe fijet e shkrepëses i ishin derdhur në vatrë. Vetëm në mëngjes kishte ardhur plaka Nije.

— Nnnija, — belbëzoi. Dikur Nija kishte qenë vajzë e bukur. Pastaj, kur ajo u martua me Myrto Bëmën dhe u pajtua argate në arat e tij, ai kishte dashur ta shtinte në dorë.

«Kuçka e djallit! Kuçka... Tani ka mbetur një grusht me kocka...»

Xhitan Kutra kishte mbërthyer vështrimin në prushin e zjarrit. Ankthi po i topitej për një çast. Gjithnjë, kur kujtonte Nijen nuse të re, ankthi i terratisej për një çast. Duke vështruar në lojën e flakëve, kujtoi një copë herë ditët e bukura kur ai i ri, i fuqishëm, dinak, numëronte florinj të pas shitjes së drithit në fund të marsit e prillit. Padashur i lëvizën edhe gishtat, si atëherë, kur numëronte paratë a shinikët dhe drithë. Skena të tjera, herë të bukura e herë të frikshme, po i shfaqeshin në zjarrin e vatrës. Një flakë e stërgjatë dilte midis urëve të ndezura. Edhe Nija dikur kishte pasur trup të zhdërvjellët, si kjo flakë që shket midis druve...

Tani askush nuk më do, mendoi. As plaka Nije, asnjë nga farefisi. Edhe Myrtos nuk ia mban të më vijë në shtëpi. Frikacaku! Tani që iku koha ime, u

lëpihet atyre që më parë nuk kishin as brekë. Vjen Nija cëkër-cëkër dhe dër-dër-dër më çan veshët me ato që dëgjon nëpër fshat. Jo po nuk më lë djali të vij këtu, pa për hatrin e Myrtos unë... O-o-oh!... Pret t'i jap ndonjë verdhushkë.... O-o-oh, si ma gjetën gjithë atë flori! O zot, si nuk më the në vesh t'i therja edhe unë këmbës bashkë me tim bir? O zot, si nuk ika në fund të botës?... O-o-oh!

Sa kujtoi flторинjtë, ndjeu një dridhje të fortë në zemër. Që atë ditë, kur gërmuan nën rrënjët e pjergullës, e ndjeu këtë goditje. Edhe gjumi iu prish dhe me net të tëra mbante vesh zhurmat në fshat, altoparlantin që gjëmonte, mbante vesh edhe vrapin e kuisjen e minjve në tavanin e dhomës. Shumë herë kishte dëgjuar edhe krisma armësh. Shkonte ngadalë-ngadalë në dritaren nga dukej kufiri, mbante vesh njerëzit që vraponin nëpër rrugë, duke vëzhguar gati gjithë ditën me ankth në zemër. Një natë dimri, kur frynte murlani dhe dëborë kërciste nën këmbët e atyre që kaluan afër shtëpisë së tij, dëgjoji një zë:

— Më duket se është kapur këlyshi i kulakut! Po qe se është ai, do ta varim në sheshin e fshatit.

Xhitan Kutra nuk e harron atë natë dhjetori. Këmbët e njerëzve kërcitnin nëpër filonxhat e akullta dhe dikush kishte trokitur në portë. Ai ishte nderur mbi avlli dhe kishte njohur Shero Buçakën me pushkën e gjatë në sup. Të tjerët i venin pas. «Mos ki merak, mos ki merak, — ishte hakërruar në heshtje Xhitani. — Ti do të jesh i pari atëherë kur

të kthehen ata të mitë»... Përsëri një minutë më vonë zemra i kishte tronditur kraharorin: dy ushtarë të kufirit kishin vënë përpara një njeri të veshur me rroba meshini...

Vetëm në mëngjes ai e mori vesh të vërtetën, kishin kapur djalin e Dedosh beut. Gjyqi do të bëhet në sheshin e fshatit, i kishte thënë Nija.

Xhitan Kutra nuk kishte dalë atë ditë nga shtëpia. Ai e dinte se në ditë të tilla gjakrat ishin të ndezura dhe kërkohesh hakmarrje. Dhe kishte shumë frikë nga hakmarrja. Këtë e provoi pasdite, kur përpara portës së tij u dyndën një mori fëmijësh. Njëri prej tyre, një qimeverdhë, nxori kokën mbi avlli dhe thirri me sa kishte në kokë:

— Kulak! Ku-la-ku-la-ku...

Xhitan Kutra rrëmbeu mashën dhe trazoi prushin në vatër. Flakët u platitën dhe ai e mbuloi prushin me hi. Sytë iu mjegulluan nga një marrje mendsh. Ato që po kujtonte tani, po i përvëlonin gjithë trupin.

— Ppër gjuhe! Për gjuhe do ta varin!...

Në qoshe të dhomës ishte sënduku i ushqimeve. Një mi doli nga nënpragu i derës dhe i ra rrotull sëndukut.

Xhitan Kutra lëshoi padashur një psherëtimë:

— K-kulak. Ku-la-ku-la-ku...

Ishte një bëlbëzimë e pavetëdijshme. Mbajti vesh zërin e tij.

Ç'është kështu? Kur më paska hyrë në dhomë kjo bretkosë?

U përkul gjithë mundim dhe vështroi nën shtrat.

«Budalla që bëhem, tha me vete, po budalla-losem...»

Drejtoi trupin dhe mbylli sytë. Kishte sy të ve- gjël, tani gati të shuar. Sa herë që belbëzonte nof- kën «kulak» që i kishte ngjitur populli, i dukej si- kur nën shtrat i hynte gjithnjë një bretkosë.

«Tani nuk ndihen më bretkosat, — mendoi. — Ko- ha ka filluar të ftohet dhe kuakja e tyre nuk dëgjo- het më.»

Më keq e kishte pasur në pranverë dhe në verë. Përpara disa viteve, kur ende nuk e kishin tharë zallin aty poshtë rrugës, porsa vinte mbrëmja, fi- llonte kori i bretkosave. Kënga e tyre e linte pa gjumë, e tmerronte dhe i ngrinte nervat. Bretko- sat e zallit ia bënin kuak-kuak, ndërsa Xhitan Kut- rës i dëgjohej «kulak-kulak». Atëherë i bënte këm- ba e dora. Sulej drejt zallit me një barrë inat. Mbushte xhepat e duart me gurë dhe bombardonte zallin. Bretkosat heshtnin për një çast, pastaj, si për inat të tij, jepej sinjali në anën tjetër të pell- gut: Kuak-kuak-kuak!

Ai qëllonte me gur.

Kuak-kuak!

Atëherë qëllonte me breshëri gurësh.

Gllup-gllup-gllup ia bënin gurët që fundoseshin në ujë.

Gjuante aq shumë, sa, kur kthehej në shtëpi, ndihej i dërrmuar. I dhembnin shpatullat e kra- hët.

Dikush kishte hapur fjalë në fshat se Xhitan Kutra ishte çmendur. Pastaj thanë se ditën rrinte i urtë qengj dhe natën grindej me zallin. Të gjithë

e kishin marrë vesh se ai grindej ashtu me bretkosat. Kjo bëri që fëmijët të mblidheshin shpeshherë përpara portës së tij dhe të thërritnin si të xhindosur:

— Kuak-kulak! Kuak-kulak!

Ai mbulonte kokën me velenxë dhe zinte veshët. Pastaj shkoi dhe iu ankua kryetarit të këshillit.

— Mirë, mirë, — i kishte thënë Shero Buçaka, — zallin do ta thajmë vitin që vjen. Do të shpëtosh ti dhe ne gjithashtu. Duro dhe ca kohë...

Dhe ai kishte duruar, por një dorë prej të vogli kishte shkarravitur të nesërmen mbi portë me thëngjill të zi: kuak-kulak. Xhitan Kutra kishte kruar dërrasën e portës me thikë. Edhe copën e thëngjillit e gjeti në rrugëzën e oborrit...

Kur i kujtonte të gjitha këto, e ndiente veten të rraskapitur, po përsëri gjallërohej për një çast, gjithnjë duke menduar se dikush do të kujtohej për të një ditë dhe do ta mbronte.

Xhitan Kutra ishte trupvogël, buzëhollë, hundëmajuc si spec djegës dhe me një nishan të zi leshtor në anën e djathtë të mjekrës. Sytë e tij të vegjël, të murmë, shprehnin vetëm smirë. Ata sy dukej sikur ishin gatuar nga mjegullat e dendura të dimrit dhe vështrimin e tyre nuk e harronin lehtë fshatarët:

— ... se kam fëmijët pa bukë, Xhitan, një shininik misër, — lutej fshatari i varfër.

Dhe sytë e mjegullt vështronin lutësin...

— ... një tas miell, zoti Xhitan, sa për të bërë një dhallanik... — Dhe sytë e murmë shihnin të nderura para tij dy duar dhe tasin bosh,

— ... se ta kthej në kohën e lëmit, ose paratë javën që vjen. Do të më dërgojë djali para. Ka zënë punë në shoqërinë italiane dhe...

Po zoti Xhitan Kutra heshte. Nishani leshtor i dridhej nga lëvizja e muskujve që gjallëroheshin nga gëzimi.

— I dua paratë në dorë... Pa para s'ka!

Gruaja largohej e heshtur. Xhitan Kutra e dinte se ajo atë çast po e mallkonte. Gruaja ecte pa kthyer kokën prapa, këmbët i merreshin dhe me tasin bosh, futur nën përparëse, dukej sikur donte të fshihte nga sytë e njerëzve urinë, që nuk kishte turp.

U çua me mundim duke u mbajtur pas krevatit. Me duart që i dridheshin, vuri tasin mbi prushin e vatrës. Pak më vonë tërhoqi zvarrë karrigen dhe u ul përpara dritares. Hoqi mënjanë perden e tymosur. U duk oborri i gjerë, i shkretë. Këtë vit nuk e mbolli dot. Lëngata e mbërtheu dhe ai nuk kishte ndier aspak forcë t'u mëshonte belit e kazmës. U rritën hithra anës mureve dhe gjembaçët kudo po zbardheshin nga bryma e vjeshtës, që kishte filluar të përthante gjithë gjelbërimin e vonuar.

«Do të mbushet oborri gjithë gjemba, — mendoj duke u lëkundur mbi karrige. — Fara e gjembit del vetiu si djalli. O-o-oh, atëherë as plaka Nije nuk do të vijë dot të më shohë. Dhe unë do të vdes.»

Sipër në tavan vrapuan minj. Iu kujtua se një

buf i vjetër kishte vite që rronte në atë tavan. Mbajti vesh. Bufi po rrihte flatrat. Shtëpia e vjetër ishte burim i mirë gjahu për bufin dhe sorrat.

«Vdekja do më rrethojë me gjemba. Vetëm bufi do vajtojë për mua... edhe sorrat...»

Maçoku i zi që ngrohej pranë vatrës vezulloi sytë e gjelbër dhe u shtriq.

«U plake dhe ti që ke njëzet shpirtra. Do vdes unë, do vdesësh edhe ti. U mbylla unë, u mbylle edhe ti brenda. Tërë shkurtin harbove pas maceve nëpër plevicat e fshatit. E di që macet nuk të afrojnë. Njëloj si mua. Më vdiq gruaja dhe grua tjetër askush nuk më jepte... Të kujtohet, aty në hangar, kur ta preu rrugën ai maçoku i bardhë? Edhe ti u trembe! Frikacak je... Frikacak si Myrtua i Nijës. Pastaj erdhe dhe u mbylle brenda bashkë me mua. Kujton se nuk të pashë unë? Edhe veshin ta kishin këputur. Me një vesh je...»

Ai dó të kishte menduar edhe pak për maçokun e tij të vjetër, kur papritur dëgjoi zëra njerëzish. Një buçimë e fortë e solli në vete. U drodhën edhe xhamat e dritares. Në kodrën përballë kishte lëvizje njerëzish. U nder pak përpara, përpëlitë kapakët e syve dhe çapëleu sytë. Nuk po kuptonte asgjë: ç'kishte ndodhur aty dhe përse njerëzit po thërritnin ashtu! Shtriu dorën e rreshkur dhe hapi dritaren. Zhurma, sa vinte, po bëhej më e fortë dhe njerëzit seç bënë ca shenja me duar. Një rrapëllimë edhe më e fortë i drodhi prapë xhamat e dritares. Xhitan Kutra psherëtiu. Kjo zhurmë i ngjau me atë të autokolonës gjermane kur kishte sulmuar fshatin në kohë të luftës. Atëherë ai ki-

shte ndier dridhma ngazëllimi, dridhma që lidheshin me dëshirën e tij, me dëshirën për të qenë zot i Luginës së Madhe... Kishte qenë edhe i biri me ta, kishte qenë edhe Dedosh beu me trimat. e tij...

Buçima u bë më e fortë. Xhitan Kutra çapë-leu edhe një herë sytë dhe pa një traktor që po i ngjitej kodrës. Ajo kodër dikur kishte qenë e tij. Dielli e rrihte për gjithë ditën dhe ai kishte ëndërruar ta bënte vresht. Tani mbi të po shkelte traktori duke tërhequr një trap të madh, mbi të cilin kishte vendosur një kupolë të madhe beton.

— Bunker! — belbëzoi i tmerruar.

Zemra nisi t'i rrihte më fort dhe trupi filloi t'i dridhej. Plaka Nije i kishte thënë disa ditë më parë se në kodrën e tij do të hapnin llogore luftë.

«Ç'të duan le të bëjnë, — kishte menduar atë ditë. — Dheun nuk e hanë dot. Duket që do të kemi luftë. E-e-eh, luftë!... Vetëm të jem gjallë, pa le të vijë ajo ditë! Këta po hapin vrima në kodrën time. Le të hapin sa të duan... Dheun nuk e hanë dot. Që këtu i shoh shpinat e tyre... Ja ku janë: një, dy, tre... Po të tjerët?»

Sytë po i visheshin nga një perde e lëngët. Edhe trupi po i mbushej me bula djerse.

«Atje të shkosh! Për gjuhe!...» Zemra po i hapte kraharorin. Vuri dorën në gjoks. U çua nga karrigia, eci nëpër dhomë si i dehur dhe me duart e shtrira përpara u shtri mbi dëshemë.

Në zjarr qumështi vëloi dhe u ngrit mbi buzët e tasit. Pastaj u derdh mbi prush duke mbushur dhomën me erën e keqe të qumështit të vjeshtës.

Xhitan Kutra kishte rënë përmbys pa lëvizur. Nga xhepi i brendshëm i këmishës i kishte rënë një qese e vogël lëkure. Gjalmi i zgjidhur i saj dukej si një bisht miu që e kishte folenë në trupin e tij. Hunda majuce ishte ngjeshur pas një sendi të vogël, të rrumbullakët, që zverdhte. Në buzët e holla, të tendosura paq, një monedhë floriri, dukej sikur i kishte zënë frymën.

Kabina e kuqe

1

Brava e derës kërciti. Suzana dëgjoi tingëllimën e çelësit dhe një çast më vonë takat e këpucëve të vjehrrës trak-truk, trak-truk poshtë shkallëve. I njëjti ritëm u dëgjua edhe në udhëzën prej çimentoje të oborrit.

Është mëngjes i ftohtë. Suzana pastron me mollëzat e gishtave avullin në xhamin e dritares dhe tërheq velenxën deri në qafë për t'u mbuluar më mirë. Ajo çuditet me këtë mjegull të lëvizshme, të çoroditur, që shket pas fasadave të apartamenteve. Ajo ka lindur e është rritur në fshat, ka parë më qindra herë zvarritjen e mjegullës pas shpa-

teve të maleve dhe kodrave, por këtu në qytet mjegulla vërtitet si një vorbull reje e përleshur me erën. Ky mëngjes kaq i zhurmshëm, për Suzanën është i panjohur, ashtu siç janë të panjohura kjo dhomë gjumi, ky shtrat i rehatshëm, kjo velenxë leshi me thekë të gjatë, këto perde tyli në dritare... Si të gjithë njerëzit që ndodhen papritur në mjedis të panjohura, edhe Suzana ndien një boshllëk në vetvete. E panjohura që e rrethon e ka tërhequr më pranë dritares për të parë se ç'bëhet jashtë. Njerëzit, veshur me palltot e rënda dimërore, nxi-tojnë. Ajo vështron fytyrat e kalimtarëve, fytyra të panjohura, dhe përsëri e pushton një ndjenjë ankthi e papërcaktuar. Përballë dritares, në anën tjetër të trotuarit, është mapoja qendrore.

— Mapua hapet në orën nëntë, — i kishte thënë e vjehrra mbrëmë. — Kur të kthehem unë nga puna, do të shkojmë për të blerë copën e palltos. Mirë, nuse?

Nusja, Suzana, kishte pohuar me kokë. Vjehrra kishte qenë vërtet grua shumë e dashur. Ajo kishte shprehur dëshirën për t'i blerë nuses dhuratë për Vitin e Ri. Dhe Suzana e kishte ëndërruar që dje veten veshur me pallton e re. Pastaj, për krahu me të fejuarin, do të bënin disa vizita të shkurtra te miqtë e të njohurit e Postolit, pastaj... Pastaj do të shkonin për urim në shtëpinë e teze Vanthisë, sepse tezja e dashur...

Suzana ëndërron daljen në qytet me të fejuarin. Në moshën e saj fantazia e pasuron ëndërrimin. Ëndërron dhe sytë i mban të palëvizshëm në vitrinën e mapos, ku ndriçojnë një mori llambush-

kash të vogla shumëgjyreshe. Padashur vështrimi i saj është bërë melankolik dhe nga bebëzat i buron një perde lotësh. Për një çast iu duk sikur pa të valëvitej pas fasadave të apartamenteve diçka e lehtë, që përkundej në erë e që ndoshta, për çudi, i përngjante copës për pallto që sot do t'ia blinte vjehrra.

— E kam porositur copën e palltos për ty, — i kishte thënë Postoli mbrëmë, do ta marrim nën dorë. Është nga copat më të shtrenjta. Do të dalë pallto e mrekullueshme!... Pastaj, atë pallton tënde fshatarake...

Suzana nuk u besoi veshëve kur dëgjoji këto fjalë. Zemra i rrahu fort dhe fryma iu zu. Postoli i kishte thënë fjalët e fundit vërtet me zë të ulët, duke mbledhur buzët dhe vetullat. Nën mjekrën e rrumbullakët i ishin formuar disa rrathë.

«... Pastaj atë pallton tënde fshatarake! — i gjëmoi në kokë Suzanës. Ç'donte të thoshte Postoli me këto fjalë? Ç'donte të bënte ai me pallton e saj fshatarake? Mos vallë për...»

Dhe fantazia e Suzanës kishte krijuar në çast skenën e çuditshme: Postoli hyn në shtëpi me pallton e re në dorë dhe urdhëron ta veshë. I rrëmben nga duart pallton e vjetër, e mbledh shuk dhe, të zhubrosur, e lëshon në parket. Suzana ktheu kokën në anën tjetër dhe vështrimi hasi në fytyrën e alarmuar të vjehrrës. Ajo ishte stepur në vend dhe po i bënte të birit disa shenja të fshehta. Mos, mos e turpëro nusen kështu! Ç'janë këto fjalë që po i thua, more djalë?

Ndërsa ai nuk kishte vënë re asgjë, as kuptimin

fyes të fjalëve të tij, as turbullimin e Suzanës dhe as shenjat e fshehta të së ëmës.

Suzana nuk e kishte bërë veten. Më mirë të hiqej sikur s'kishte dëgjuar gjë. Zgjati dorën mbi komodinë dhe mori një revistë.

«... Pastaj atë pallton tënde fshatarake...», i dukej sikur lexonin të gjithë rreshtat e revistës.

2.

Suzana pastroi edhe një herë avullin mbi xham. Unaza prej floriri dhe guri i vogël diamant i vetëtinin sipas lëvizjes së dorës. Unaza e fejesës i rrinte pak e lirë në gisht, por qe mjaft e bukur.

— Nuk ka gjë, — i kishte thënë një ditë teze Vanthia duk i përkëdhelur dorën. — Kur të martohesh, do të shëndoshesh me siguri. Ke për të parë, qyteti do të të mbushë me tule, — kishte bërë shaka ajo. — Atëherë edhe gishtat e tu do të shëndoshen dhe unaza nuk ka për të lëvizur më, — dhe teze Vanthia i kishte treguar unazën e saj ngjeshur në tulin e gishtit. Unaza e tezes mezi dukej.

Suzana i kujtoi të gjitha këto, nxori gishtin midis thekëve të velenxës dhe vështroi unazën. Përsëri në bebëzat buroi perdja e lotëve. Vështroi krejt e papërqendruar nëpër dhomë. Në qoshe ishte pasqyra e tualetit. Mbrëmë, përpara se të binte për të fjetur, ishte parë në këtë pasqyrë. Përsëri

ndjenja e ankthit të çuditshëm i kishte pushtuar trupin. Me një shpejtësi të madhe vetja i ishte shfaqur në pasqyrë herë veshur me pallton «fshatarake» dhe herë me pallton e re dhuratë nga vjehrra, dhuratë nga ai... Postoli, burri i saj. Ai gjithë pasditen e ditës së djeshme e kishte kaluar shtrirë në divan duke parë ndeshjen e futbollit në televizor. Suzanës i qe dukur sikur e kishte harruar pralinë e saj. Njëherë, duke ngritur kokën nga revista, ajo zbuloi përsëri shenjat e fshehta që i bëri e vjehrra të birit. Suzana i kishte zbuluar pa dashje këto shenja dhe nuk i erdhi mirë.

Vjehrra hodhi shallin e leshtë mbi supe, veshi pallton dhe doli nga shtëpia gjoja për të blerë disa ushqime. Në dhomë kishin mbetur vetëm ata të dy. Duke shfletuar revistën, ajo kishte ndjekur me bisht të syrit profilin e tij. Frymëmarrja i ishte shpeshtuar. Ndjeu përskuqje në fytyrë dhe një ankth të çuditshëm se mund të ndodhte diçka e papritur... Postoli vazhdonte të rrinte shtrirë në divan, me sytë të mbërthyer në ekranin e televizorit. Ndeshja kishte mbaruar. Filloi shfaqjen teatri i kukullave. Ai përsëri po vështronte me po atë vëmendje, siç kishte ndjekur ndeshjen e futbollit, i heshtur e i druajtur. Edhe ballin e gjërë, zbuluar nga rënia e flokëve, e kishte rrudhur. Herë pas here Suzana mbyllte revistën dhe vështronte pikërisht aty ku flokët e tij kishin rënë.

«Është ca vite më i madh se ti, — i kishte thënë teze Vanthia përpara se të shpallej fejesa. — Po nuk ka asgjë të keqe. Burri duhet të jetë më i madh se gruaja... se gruaja lind fëmijë, punon

më shumë dhe plaket më shpejt se burri... Ja, një-
lloj si unë»...

Ata të dy kishin mbetur më në fund vetëm. Edhe vjehrra kishte dalë nga shtëpia. Suzana kishte dëgjuar gërvimën e çjerrë të portës së hekurit...

Bëfas iu duk sikur Postoli do të brofte rrufeshëm nga divani dhe do ta tërhiqte drejt vetes. Pas një muaji fejuar ky kishte qenë çasti i vetëm që ata kishin mbetur larg vështrimit të njerëzve dhe ai, Postoli, do të merrte guximin i pari...

Suzana u tremb nga ky përfytyrim. Revista i shkau nga duart dhe karrigia kërciti. Ajo vështroi edhe një herë të fejuarin dhe u bind se ai ishte me të vërtetë djalë i turpshëm, i druajtur. Duke menduar kështu, fjalët e hedhura për «pall-ton fshatarake» iu dukën pa ndonjë qëllim të keq.

«...Ja, njëlloj si unë,» — kishte thënë teze Vanthia. Pra, çdo ndryshim që do të pësonte ajo, kishte për të qenë i njëjtë me jetën e tezes. Ky ndryshim kërkonte durim dhe kohë. Patjetër, edhe e panjohura, derisa të zbulohet, do durim dhe kohë.

Postoli nuk i hiqte sytë nga ekrani i televizorit. Vetëm gishti i këmbës së djathtë i luante sipas ritmit të muzikës me të cilin vallëzonte kukulla.

Bërrylat e mbështetur mbi parvazin e dritares i ishin mpirë. Edhe kapakët e syve i ndiente të akullt. Vështroi orën e dorës që po shkonte 8. Shtriu trupin dhe nga brendësia e shtrojave doli afshi i ngrohtë i trupit të saj vajzëror. U mbush fort me frymë dhe atë çast i pëlqeu ky afsh i ngrohtë, përkëdhelës, femëror. Kthehet në krahun

tjetër, tulatet si një vajzë e vogël dhe mbyll sytë. Dëshiron të ëndërrojë pak, fare pak... ja, sikur ai, Postoli...

«... Se dashuria vjen më vonë, — e kishte këshilluar teze Vanthia. — Ta them këtë që ta dish ti, mbeska imë, dashuria vjen më vonë, vjen ngadalë-ngadalë, fare pa kuptuar dhe të ngjitet, të ngjitet dhe nuk të ndahet njëlloj si... si të ta them unë, njëlloj si ajo balta e fshatit tonë...»

Ajo mundohet që ëndërimi i saj të fillojë me radhë dhe pastaj të ecë e të ecë pa mbarim, ashtu, i bukur dhe ledhatues, po befaz ky ëndërim, por sa zë rrugë, ndërpritet nga diçka e pakuptueshme, e pamëshirshme. Atëherë Suzana kthehet në krahun tjetër dhe dëshiron që ëndërimi i saj të jetë i lirë, si ai zogu që fluturon njësh me retë e bardha puplore, dëshiron që ëndërimin e saj të mos e ndërpresë kush. Është për t'u çuditur, nuk i pëlqen që ëndërimi të fillojë këtu e një vit më parë, atëherë kur tezja erdhi në fshat dhe filloi të çuquriste për një djalë nga qyteti. Ishte djalë i vetëm.

«Më mirë po e filloj me ceremoninë e fejesës», mendon Suzana dhe tulatet në shtratin e ngrohtë, symbyllur. Ka frikë të hapë sytë. Mundohet të urdhërojë fantazinë e saj, të kujtojë me ngjyrat më të bukura atë ditë kur Postoli erdhi në fshat bashkë me njerëzit e vet për të shpallur fejesën.

Dy orë përpara se të vinin krushqit nga qyteti, ajo kishte veshur fustanin më të bukur dhe trikon e bardhë që kishte punuar vetë. Herë pas here këpucët i merrnin pluhur dhe ajo ishte e detyruar

t'i pastronte me një leckë. Çuditërisht lëvizjeve të shkathëta ua kishte zënë vendin një mpirje e gjymtyrëve, derisa tezja i kishte pëshpëritur në vesh:

—Të jesh e kujdesshme, mbeska ime. Harroji çapkënlleqet dhe mos qesh kështu me shoqet. Çdo lëvizje ta bësh të sigurt dhe këto syçkat e zeska mos m'i vërtit si crabeckë...

Krushqit erdhën aty nga ora 11, të lodhur se kishin bërë goxha rrugë më këmbë. Shtëpia ishte mbushur plot me njerëz, në korridor binte orkestra dhe dikush nga gratë e fshatit ia filloi këngës me një zë të hollë. Suzana ishte dredhur nga ky zë: «Oi-oi-oi, ike edhe ti».

Një orë më vonë u shtruan tryezat dhe Suzanës i thanë të ulej përkrah dhëndrit. Dora ku i kishin vënë orën, i dukej plumb e rëndë. Ishte hera e parë që vinte orë në dorë dhe këtë orë ia kishte vënë vetë ai, Postoli. Edhe unaza me gur diamanti vezullonte. Ajo ishte ulur pranë tij, ndër-sa shoqet e Suzanës zgjatnin kokat pas derës dhe vështronin me adhurim herë atë, herë dhëndrin. Sytë u shkëlqenin, mbase... mbase...

— ... shoqeve të tua do t'u vijë inat që ti do të martohesh në qytet, — i kishte thënë atë ditë teze Vanthia.

Postoli qëndronte kokulur, i heshtur, me një barrë turp mbi shpatullat, e gjera. Flokët i kishte krehur me kujdes, për të mbuluar pjesën që i zbardhte. Edhe në ato çaste, kur të gjithë njerëzit ishin ulur në tryeza, shenjat e fshehta të vjehrrës nuk kishin munguar. Ajo i pëshpëriti diçka në vesh

teze Vanthisë dhe, kur orkestra «Tasi dhe djemtë» filloi këngën, tezja u zgjat me marifet drejt Postolit dhe i pëshpëriti:

— Këndo një çikë, këndo...

Suzana zbuloi se i fejuari kishte qenë djalë i heshtur, i mbyllur në vetvete dhe i turpshëm. Gotën e rakisë vetëm sa e çikte me të tjerët, e afronte gjithë delikatësë në buzë, të cilat i fshinte menjëherë me shami.

— Unë nuk pi as raki, as duhan, — i kishte thënë befas ai Suzanës. Kur ishte përkulur pak nga ajo, krushqit ishin kthyer të gjithë nga çifti, ndërsa kënga kishte pushuar.

— Unë për veten time nuk i preferoj fare klubet, — kishte shtuar ai, duke palosur me kujdes shaminë mbi gju. — Unë kam vetëm një shok, njëkohësisht edhe kushëri. Të them të drejtën, me të kënaqem: lozim shah... Duhet të dish që unë lexoj edhe libra. Lexoj më shumë ata libra që flasin për financën. E keni lexuar romanin «Bankieri?»

Suzana i tha se nuk e kishte lexuar këtë roman.

— Unë kam lexuar vetëm vëllimin e parë, — tha ai. — Të dytin nuk e fillova fare... M'u duk liber i mërzitshëm... Megjithatë unë i lexoj shumë shpejt librat...

Suzana kishte vënë buzën në gaz. Dukej qartë që ai ishte i emocionuar dhe i hutuar njëkohësisht, sidomos kur shtoi fjalët e fundit:

— Unë nuk pi as raki dhe as duhan.

Bëmë, zonjë, dhëndërë,
Se jam djal' i ëmbëlë,

S'pi duhanin e rakinë,
Se jam djalë për shtëpinë....

Tasi kishte lëshuar klarinetën mbi gjunjë dhe këndonte me një buzagaz të hidhur në fytyrë. Këndonte dhe shikonte me bisht të syrit herë dhëndrin e herë teze Vanthinë. E njëjta buzëqeshje dukej edhe në fytyrat e dy muzikantëve të rinj.

Suzana kishte kuptuar se diçka nuk po shkonte në ceremoninë e fejesës së saj dhe pyeste veten: përse orkestra nuk po luan si në të gjitha dasmat e fejesat e tjera?

E papritura kishte ndodhur një minutë më vonë. Një oshëtimë e largët sa vinte dhe po bëhej më e fortë. Ishte buçima e një traktori që gjëmoi afër shtëpisë. Kjo buçimë mbyti këngën. Orkestrantët lëshuan veglat. Vendi përreth u drodh. Xhamat u drodhën në dritare dhe gotat mbi tryezë u lëkundën gati për t'u përmbysur. Edhe trupi i Suzanës ishte lëkundur nga një marrje mendsh e pakuptueshme dhe nuk e kishte ndier veten mirë.

— Është ai... kokëkrisuri i Nakos, — tha dikush mbrapa shpinës së Suzanës. — I kanë dhënë një traktor të ri dhe bërr andej e bërr këtej gjithë ditën e ditës...

Traktori kishte buçitur i pamëshirshëm aty, nën dritaren e shtëpisë dhe, po ashtu, zhurmëmadh, ishte larguar drejt rrugës së SMT-së.

Suzana hapi sytë. Xhami ishte veshur përsëri me avull, por ajo nuk e zgjati më dorën për ta pastruar. Shqisat dhe gjymtyrët i ishin ngurosur. Velenxa me thekët e gjatë e guduliste nën gushë, por ajo nuk lëvizte.

— Është ai... ai kokëkrisuri i Nakos, — kishte thënë dikush. Në veshë i buçiste edhe tani gjëmi-mi i traktorit të atij... atij...

Suzana brofi nga shtrati! Velenxa e kuqe ra mbi dysheme. Eci disa hapa nëpër dhomë, me duart e kryqëzuara në kraharor si e trembur, e hutuar. U afrua pa vetëdije te pasqyra dhe pa veten. Silueta e saj e gjatë, e derdhur, lëkundej. Buzët i dridheshin pak. Sytë e menduar dukeshin sikur i thoshin: Hë, pra, Suzana, çfarë mendove? Trego, çfarë duan të thonë ashtu buzët e tua të trëndafilta? Hë, pra, fol, fol, fol!... Duke vështruar sytë, she-shoi flokët me gërhta dhe psherëtiu. Ishte një pshe-rëtimë e thellë, një sinjal alarmi në qenien e saj. Shqisat, që për një çast ishin tulatur nga ëndërimi i bukur, u gjallëruan përsëri.

Ndjeu zhurmën e qytetit. Iu duk sikur dikush po thërriste emrin e saj. Vrapoi pranë dritares. Oh, sikur të ishte tezja. Sa mirë do të bënte sikur të vinte tani! U kujtua se tezja i kishte thënë që do të vinte pasdite për ta parë, atëherë kur të kthehej krushka nga puna. Vështroi orën. Po Postoli do të vijë në drekë? Ai sikur kishte thënë që do të merrte disa ditë leje...

— Ka punë të mirë Postoli, — thoshte tezja gjithnjë kur vinte në fshat. — Edhe rrogën e ka të mirë. Është llogaritar në bankë. Shtëpinë e kanë në mes të qytetit dhe përballë është mapua qendrore...

Suzana vështronte xhamat e mapos që shkëlqenin, zbukurimet me pambuk e letra shumëngjyrëshe dhe pa dashje iu kujtua vitrina e vogël e dyqanit të fshatit të saj malor.

Disa ditë përpara Vitit të Ri dyqani furnizohet me lodra për fëmijë. Sheshi i fshatit gumëzhinte dhe fëmijët, të ngazëllyer, ngjisheshin përpara vitrinës, ngriheshin në majë të gishtave dhe tregonin kukullat e lodrat që u pëlqenin më shumë. Suzana kishte qenë maturante një vit më parë, kur dyqanxhiu i fshatit e zbukuroi vitrinën më mirë se çdo vit tjetër. Në mes të lodrave të shumta ai vendosi një kukull të madhe shumë të bukur. Sytë i kishte të mëdhenj, të zinj dhe flokët të shkurtër, kaçurrelë.

— A nuk i ngjan kjo kukull Suzanës? — kishte pyetur një mbrëmje dyqanxhiu. — Shiheni, shiheni, krejt fytyrën e saj ka.

Ditë të tëra, derisa kukulla u shit, ajo mbajti emrin e saj.

Vështroi me kujdes nëpër dhomë. Një pikturë ishte varur në mur. Një vajzë me flokë të gjatë, të derdhur, me supe të plota të rrumbullakëta. Piktura ishte shumë e bukur.

— A më do Postoli? — pëshpëriti befas. Kjo pyetje më parë as që i kishte shkuar ndonjëherë ndër mend. Gjatë gjithë muajit që kishte qenë

fejuar ajo vetëm kishte ëndërruar për jetën e re e të bukur që do të fillonte menjëherë pas martesës. Qyteti për të kishte qenë një botë e panjohur, sepse, sa herë që kishte shkuar atje, kishte qëndruar shumë pak.

Kur ishte para disa muajve në qytet bashkë me grupin e valltarëve të fshatit, sapo kishte mbaruar shfaqja, teze Vanthia e kapi për krahu dhe shkuan me nxitim në shtëpi. Aty i tha të zhvishte kostumin e valltares dhe e veshi me rrobat më të bukura të vajzës së vet.

— Si yll dukesh, si yll, — kishte klithur teze Vanthia. — Tani do të dalim shëtitje bashkë dhe ke për të parë se të gjithë djemtë nga ti do t'i kthejnë sytë.

Në bulevard teza e shtrëngonte fort për krahu, dhe Suzana, e hutuar, e trembur, njëlloj si ai zogu i vogël që sapo ka dalë nga veza, vështronte e habitur përreth morinë e njerëzve që shëtitnin.

— A më do Postoli? — belbëzoi përsëri me vete. Pyeti kështu dhe mbajti vesh. Qyteti zhurmonte. Tani ajo ishte nuse e këtij qyteti dhe mund të ëndërronte sa të donte për jetën e ardhshme.

— Ja, më shikon mua? — i kishte thënë teza atë ditë kur kishin hyrë në pastičeri. — Sepse isha e bukur, prandaj më pëlqeu im shoq. Po jam e bindur se, po të mos kisha qenë e bukur dhe e ndershme, kështu si ti sot, nuk do të kisha mundur të martohesha në qytet. Ti më ke ngjarë mua nga bukuria dhe unë nuk të lë aty në baltën e fshatit...

Suzana kishte dashur t'i kundërshtonte këto fjalë, t'i thoshte se ajo nuk kishte për ta këmbyer dashurinë e vërtetë për shkak të qytetit...

— Të kuptova nga fytyra se ç'do të më thuash, moj mbeskë, po ç'i do fjalët. Është e vërtetë se ai fshati ynë është bërë i ri vitet e fundit, rrugët u shtruan me kalldrëm dhe është pakësuar ca ajo balta e tmerrshme, por sidoqoftë jeta në qytet është më ndryshe. E xhanëm, ka filluar të qytetërohet ca fshati ynë, jo ujin e futët në shtëpi, televizor ka, dritë elektrike njëlloj si ne, por... Fillo tani të hash pastën, — e urdhëroi ajo. — Me kujdes thikën dhe pirunin. Shikomë mua njëherë, pastaj ve-pro... Djalin e kemi përballë. Është bashkë me të ëmën. Ti mos ia kthe hiç kokën. As syrin mos ia jep. Dëgjomë mua. Bëj kështu siç të mësoj unë dhe atij do t'i pëlçasë zemra nga nakari që nuk t'i pa një herë sytë e bukur.

Suzana kishte filluar të hante pastën me drojë. E ndjeu që ishte në vëzhgimin e dy njerëzve. Përpara kishte një ëmbëlsirë që nuk e kishte provuar ndonjëherë. Në fillim pa se si e preu në thela të vogla tezja, si e futi copën e parë në gojë dhe si u përtyp me buzët e mbledhura. Kështu duhet të hajë një njeri i qytetëruar, kishte menduar atë çast. Edhe pastërtia e lokalit, mbulesat e bukura në tavolina, perdet e mëdha prej tyli dhe kamerieret e veshura me përparëset bojë qielli iu dukën atë çast pasqyra më e bukur e jetës. Papritur Suzana lakmoi në heshtje këtë jetë dhe ëndërroi se sa mirë do të qe sikur të mundte të jetonte në të.

— Kjo ka qenë dhoma ku flinte vajza, — kishte thënë e vjehrra mbrëmë. — Në këtë shtrat ku do të flesh ti, flinte edhe ajo. Megjithëse u martua, kjo dhomë nuk ndryshoi. Ti po e shtron e para këtë velenxë, — kishte vazhduar ajo kur e nxori nga sënduku. — Është dimër, nuse. Natën bën shumë ftohtë. Të mbulolesh mirë.

Vjehrra ishte treguar shumë e dashur, kurse Postoli, me atë heshtjen e tij të ftohtë e plot druajtje, sepse vazhdonte të qëndronte i paafrueshëm.

Përse nuk doli shëtitje me mua në bllokun e mollëve atë ditë kur ai erdhi në fshat? Suzana kishte dëshiruar shumë që të dilte shëtitje me të, paçka se toka kishte pak baltë dhe bari në mezhdat ishte tharë. Për Suzanën çdo stinë kishte pasur bukurinë e vet. E bukura ishte edhe te shushurima e ujit nën akull, te zogjtë pendëfryrë nëpër degët e zhveshura dhe deri te valëzimet e breza-reve në kodër.

— *Më mirë rrimë këtu pranë zjarrit, — kishte thënë ai. — Jashtë ka shumë baltë dhe bën ftohtë. Pastaj...*

Në korridor ishin këpucët e tij lustrafin!

Palosi velenxën me kujdes dhe hapi dritaren. Dhoma duhej ajrosur. Kur dritarja u hap tejtejt, u dukën muret rrethuese të oborrit. Këto mure lartësoheshin me kangjella hekuri, të cilat kishin lloj-lloj përdredhjesh që të merrnin sytë.

— *Shtëpia e Postolit është nga më të mirat*

në qytet, — kishte thënë teze Vanthia. — Edhe djali është i mirë. Nuk i është dëgjuar zëri për keq. Ka shkollë të mesme ekonomike dhe numëron paratë në bankë... Ka punë më të mirë sesa të numërosh pará? Dhe është i shtrënguar. Apo nuk kanë të ardhura. Një djalë për një nënë... Ah, moj mbeska ime, sikur të hysh nuse në këtë shtëpi!...

Perdet e tylit dridhen nga ajri që hyn në dhomë. Shëtitorja gumëzhin nga zërat e njerëzve. Suzana mbështetet mbi parvaz dhe çuditet me këtë zhurmim. Kaloi në rrugë një makinë dhe ajo pa në karroceri një brëdh. Degët e bredhit tundeshin dhe maja e tij sikur përshëndeste dikë. Ajo ndoqi me sy makinën, pa kur e shkarkuan bredhin dhe e ngritën në mes të sheshit. Qenka bredhi i Vitit të Ri, mendoi. Përfytyroi veten me pallton e re, kapur për krahu me të fejuarin duke u vërtitur rreth tij dhe ajo do të emocionohet njëlloj si atëherë kur ishte vajzë e vogël dhe stoliste bredhin në shtëpinë e vet.

— Ah, sikur të hysh nuse në këtë shtëpi! — kishte thënë disa herë teza.

Në përpjekjet e tezes për ta fejuar mbesën në qytet shprehej dëshira e mirë e një njeriu të afërt, një dëshirë e tillë është e pranueshme, vazhonte të mendonte Suzana. Megjithatë, pse më duket aq i largët ai, i paafreshëm, i huaj?

— Çfarë nuk shkon në fejesën time? — belbëzoi me zë të drëdhur. — Gjithnjë po e ndiej veten sikur jam para provimit të matematikës. Postoli e kishte shumë qejf matematikën. Unë zgjidh ekzaminat të vështira, kishte thënë ai. Edhe integrale,

edhe permutacione e dispozicione. Të gjitha këto i kam mësuar vetë. Ndërsa valle nuk di të luaj fare!... Asnjëherë nuk kam luajtur valle dhe danc... Çuditërisht sa bukur luan valle ti...

Kjo bisedë ishte zhvilluar një muaj përpara, në shtëpinë e saj, ndërsa ai zgjaste duart mbi stufën e ngrohtë. Kishte folur kështu me një zë të ulët, të dredhur, sikur flitej për gjëra të turpshme.

— Çdo dëshirë tek unë, — kishte thënë ai, — i është nënshtruar zanatit. Kam një koleg në punë, është i vjetër në moshë dhe më ka bërë për vete me disa fjalë të tij. Ai thotë: «Zanati më jep rrogë, gjithashtu dhe kënaqësi. Për të tjerët mund të jetë e mërzitshme të numërosh gjithë ditën pará, po për mua jo. Është e vërtetë se ai që numëron, di edhe të kursejë»... — Kështu thotë kolegu im. Bile ai shprehet se, sa më pak shokë të kesh, aq më mirë është. Dhe unë kam zgjedhur vetëm një shok, njëkohësisht edhe kushëri. Të them të drejtën, me të kënaqem, lozim shah...

Suzana ndjeu të dridhura nëpër trup. Mbylli dritaren dhe u ul mbi krevat.

— Ti mos u mërzit, moj nuskëzë, — kishte thënë vjehrra mbrëmë, me një ndjenjë trishtimi dhe keqardhjeje në fytyrë. Përse të zgjohesh herët në mëngjes? Të flesh. Të çlodhesh. Je e lodhur nga puna... Bujqësia të këput nga krahët, moj xhane. E kam provuar edhe unë punën e bujqësisë kur shkollimë ndonjë të diel në aksion... Mbase unë nuk jam e mësuar me atë lloj pune, por... unë ti them këto që ta dish se në këtu në qytet nuk kemi as lopë e as pula për të ushqyer... Sa keq më vjen

kur mendoj që ngrihesh herët... Ç't'i bësh, fshati nuk është si qyteti....

Suzana ishte hutuar nga këto fjalë. Ishte e njëjta psikologji me atë të tezes së saj. U revoltua për një çast, por u qetësua shpejt kur vuri re vështrimin e ëmbël të vjehrrës me atë buzëqeshjen që e tregonte mjaft simpatike për moshën.

— E di unë, e di, — kishte shtuar vjehrra. — Më ka fjalosur Vanthia për ty. Hiç mos u mërzit, ja, do të shpëtosh nga balta dhe puna e bujqësisë... Unë do të kthehem shpejt nga puna, besoj aty nga dreka. Do të marr disa ditë leje. Edhe Postoli do të marrë disa ditë leje. E kush e pengon Postolin të marrë leje? Apo drejtori, që e do si djalin e vet... — Vjehrra heshti një çast e përskuqur në fytyrë sigurisht nga lëvdatat që i bëri të birit dhe, duke veshur pallton në korridor, shtoi: — Si thua, moj nuska jonë, do të na e gatuash drekën sot? — Vjehrra u hoq mënjanë, shtriu shallin pas qafës dhe, duke u parë me kujdes në pasqyrë, hetonte Suzanën për të parë efektin e fjalëve të saj. — Tezja jote, — bëri kompliment ajo duke buzëqeshur, — më ka thënë se je amvisë e mirë.

Suzana ishte hutuar nga këto fjalë. Ajo me gatime nuk ishte marrë shumë, por sidoqoftë disa gjellë të thjeshta mund t'i përgatiste. Ndjeu hapat dhe vështrimin e Postolit, i cili me duart e kryqëzuara mbi gjoks ishte afruar kur dëgjoji fjalët e së ëmës. Ajo qeshi me hutimin e nuses, hapi frigoriferin dhe i tregoi mishin, e mësoi si ta shkrinte, shkoi me një hap të rëndë në kuzhinë dhe hapi bu-

fenë, duke treguar pakot e orizit, shishet e vajit, salcën dhe kripën. Pastaj qeshi përsëri duke shtuar diçka për madhështinë e thelave të mishit.

— Të shohim, ku i dihet! Nusja mund të jetë kurnace dhe thelat i pret të vogla... — tha ajo.

Edhe Postoli kishte hyrë në kuzhinë. Fjalët e së ëmës dhe lëvizjet e saj e kishin magjepsur. Befas ia shkrepi të qeshurit. Suzanës iu duk sikur ai nuk dinte të qeshte si gjithë djemtë. Gjoja i gajatur nga shakaja për thelat e mishit, ai u shtri në divan dhe hapi krahët duke thënë:

— Nuk të ka thënë teze Vanthia se mamaja ime është shakaxheshë?

5

Perdja e tyllit i fashitet pas trupit. Matanë murit të oborrit, makina që furnizon dyqanin me qumësht buçet me një zhurmë gati të padurueshme. Ritmi i kësaj zhurme sikur e godiste në tru.

«A më do Postoli?» mendon përsëri.

Makina vazhdon të buçasë «rrëng-rrëng-rrëng» dhe kjo buçimë bëhet edhe më e padurueshme.

«A e do ti Postolin?»

Mbylli dritaren shpejt e shpejt. «Ç'më ka hipur sot kështu? Unë tani jam e fejuar. Çdo gjë ka marrë fund. Postoli do të jetë burri im...»

Mbajti vesh. Përsëri iu duk sikur dikush po e

thërriste me emër. Doli në korridor. Mbajti frymën. Askush. Iu afrua frigoriferit dhe preku mbi të me gisht. Asaj iu bë sikur ai, me atë çërritjen e tij, i pëshpëriti: kush je ti dhe përse ke ardhur këtu? Po të pyes, ti ke frigorifer në shtëpinë tënde?

Suzana u largua. Më vonë, kishte thënë babai i saj, më vonë do t'i blejmë të gjitha. Duke thënë kështu, ai do të kishte pasur parasysh fëmijët e rritur e dasmat e tyre. Dy vëllezërit tani ishin rritur dhe së shpejti do t'i vinin në ndihmë familjes. Të ardhurat do të shtoheshin. Sigurisht këto kishte pasur parasysh babai. Këtë verë kuzhinën e zbukuroi bufeja që na punoi Jani. Suzana vetë e kishte ndihmuar ustanë për ta lyer me bojë. Edhe qilimi që kishin shtruar në dhomën e pritjes ishte vërtet i bukur. Suzanës i pëlqente tek ai sidomos harmonia e luleve dhe e ngjyrave. Vitin që kaloi kishin blerë televizorin, një televizor «Iliria».

Ah, sikur të hysh nuse në këtë shtëpi, kishte thënë tezza. Dëshira e tezes ja, u plotësua. Ajo kishte hyrë në këtë shtëpi, ishte zonjë e këtij komoditeti. Nuk kishte për të pasur rast më të mirë, bile sa më shpejt, sikur t'u hidhte nga një sy të gjitha dhomave. Zgjati dorën dhe hapi derën e dhomës së pritjes. Ç'kolltukë të rehatshëm!... Në mes një tryezë e shkurtër me kompletin e taketukeve dhe mbajtëset e cigareve.

Unë nuk pi as raki e as duhan, kishte thënë Postoli. Një sixhade me ngjyra të ndezura zinte gati krejt sipërfaqen e njërit mur. Në të disa bu-

rra, kapardisur nëpër shilte e duke thithur nar-gjilenë, po shihnin të etur një vajzë truphedhur që vallëzonte...

— Në një rol qesharak... — belbëzoi ajo. — E shkreta vajzë, në një rol qesharak... Ajo vallëzon sepse është e detyruar mbase për të siguruar bukën e gojës, ndërsa unë...

— Këtë rrobëdëshambër e kam blerë për nusen e djalit, — kishte thënë vjehrra mbrëmë. — Tani ti je nusja e djalit tim. Pa vishe njëherë ta shohim si të shkon!

Suzana e kishte veshur dhe ajo i lidhi kollanin në bel.

— Si me porosi. Si me porosi. — Vjehrra ishte ngazëllyer. Një herë afrohej, një herë largohej. Ndërsa po i rregullonte jakën, i pëshpëriti në vesh: — Shiko të mbyllësh derën me çelës... Mbylle derën e dhomës ku do të flesh... Unë kam dëshirë që dasmën ta bëjmë kur t'i vijë koha. Në vjesh-të. Se... Se e di ç'ndodhi këtu afër nesh? U martua vajza e komshijes dhe barkun e kishte deri te goja... Turp! Turp i madh! Shkuli faqet gjithë qyteti...

Suzana ishte trembur nga pëshpëritjet e saj dhe kur ra për të fjetur, e mbylli derën me çelës. Gju-mi ende nuk e kishte zënë, kur kishte dëgjuar se vjehrra po bisedonte me dikë me zë të ulët në korridor. «Disa minuta më vonë ndoshta do të dë-gjoj një trokitje gërvishtëse në derën e mbyllur të dhomës...»

...Ai nuk e kishte puthur asnjëherë. Suzana kishte ëndërruar puthjen e tij, diku, aty në bahçet e mollëve apo pas bregut të lumit, por asgjë nuk

kishte ndodhur. Kështu mbase më mirë, sepse...

... Se dashuria vjen më vonë, — kishte thënë tezja. Ajo kishte ngulur këmbë që dashuria do të vinte më vonë, fshehurazi, njëlloj si... do t'i ngjitej njëlloj si...

Suzana kishte përfytyruar baltën e fshatit... Krahasimi i tezes kishte qenë me vend. Fshati i saj kishte vërtet një baltë ngjitëse dhe bujqit shpesh ankoheshin kur binte shi. Kjo ndodhte sidomos në kohën e plugimeve. Parmenda dhe rrotat e qerreve ngalloseshin me këtë lloj balte dhe... Vetëm ai... ai traktori nuk pyet për baltë... Traktori i Vasos...

6

Tiktaku i orës së madhe në korridor troket ritmikisht. Edhe ora që mban në dorë sigurisht troket po ashtu.

— Është orë nga markat më të mira, — i kishte thënë Vefi Zorna, një shoqe e saj.

Suzana doli në korridor. Përsëri sytë i shkuan te pasqyra dhe preku me gishta faqet e purpurta. Nën sy, mbi këto mollëza të përskuqura, disa preka të vogla, gati të ngjashme me krundet që mbehen në sitën e miellit, i kujtuan se si dikur, një vit më parë, ishte shqetësuar kot së koti nga prania e tyre.

— Mos u shqetëso, — i kishte thënë e ëma.
— I ke nga mosha. Kështu më dolën edhe mua kur isha vajzë.

Pikërisht ato ditë filluan provimet e maturës dhe Suzana nuk e kishte çarë më kokën për to. Dy muajt e verës ajo punoi në bujqësi dhe fytyra i mori një ngjyrë çokollatë. Prekat po shuheshin vetiu, ashtu siç i kishte thënë e ëma. Edhe flokët e zez iu përdrodhën më shumë nga dielli. Vetëm sytë e mëdhenj nuk i pësuan asnjë ndryshim... Sytë e mëdhenj si sy mëshqerre...

«Jo, jo, nuk bën! A je në vete, Suzana? — belbëzoi me zë të dredhur përpara pasqyrës. — Nuk është mirë... I turpëron të gjithë njerëzit e farefisit... Sa budallaqe bëhesh: përse e kujton atë ditë gushti kur korrje grurë bashkë me shoqet? Tani je e fejuar dhe nuk duhet ta kujtosh më atë traktoristin... Ai është i paturp...»

— Ti i ke sytë si të mëshqerrës motake! — i kishte thënë Vasoja. Vajzat ishin stepur për një cast, kur dëgjuan se si ishte shprehur ai që nga ledhi i arës.

«Nuk bën... Nuk është mirë... — foli me vete dhe i ktheu shpinën pasqyrës. — Përse e kujton tani Vason? Ti je e fejuar. Postol e ka emrin burri yt...»

— Vendos, Suzana. Djalë për kokë të djalit të ka gjetur tezya ty. Mos u bëj e marrë, do ta duash... Do ta duash. Kështu është në fillim, e di unë. Dëgjoje tezen ti, do ta dashurosh më vonë. Jeta është e gjatë dhe kjo jetë për ty porsa ka filluar...

— Ajo, ajo që i ka sytë të bukur si të mëshqerrës motake! — kishte thënë Vasoja. Vajzat vështruan njëra-tjetrën të çuditura: çfarë po thoshte kështu ky Vaso çapkëni?

— Ore Vaso, si e ke hallin? — e kishte pyetur Vefi Zorna.

— Dua ujë të ftohtë, — tha ai.

— Dashke ujë të ftohtë? E dëgjuat, moj vajzani, çfarë tha? Djali i Nakos kërkon ujë të ftohtë! — filluan ta vinin në lojë ato. Njëra nga vajzat lëshoi draprin dhe u nis të merrte stomnën me ujë që e kishin lënë nën hijen e kumbullës. Vasoja futi traktorin në parcelën e pastruar nga kallinjtë, uli fare gazin dhe kërceu nga kabina.

— Jo, jo, nuk dua ujë nga ti! — thirri.

Vajza që ishte nisur për të marrë stomnën qëndroi.

— Po nga kush do?

Vasoja u ul mbi zinxhirin e traktorit, kryqëzoi krahët e fuqishëm dhe tha:

— Dua të pi ujë nga dora e asaj që i ka sytë të bukur si të mëshqerrës motake.

Vajzat vështruan të habitura njëra-tjetrën: vërtet, cila nga ne i ka sytë të bukur si të mëshqerrës motake?

— Ore Vaso, për cilën nga ne thua?

Vaso traktoristi heshti, goditi me këmbë zinxhirin e traktorit dhe ashtu, i djesitur e gjithë pluhur, priti t'i sillnin ujë.

Atëherë vajzat përsëri panë shoqja-shoqen në sy dhe befas qeshën:

— Ore Vaso, a të shkojë Suzana? — tha njëra prej tyre.

— E di vetë ajo... — tha ai dhe uli kokën. Vajzat vazhdonin të qeshnin duke gagaritur si rosat. Edhe Suzana në fillim u hutua, por qeshi si shoqet e saj.

— Thoni si të doni, — tha Vefi Zorna, — po ky djali i Nakos paska shkalluar...

Befas ato heshtën, pastaj u përskuqën të gjitha në fytyrë dhe një buzëqeshje qesëndisëse u lodroi mbi buzë...

« Jo, jo, Suzana! A je në vete? Nuk bën... Nuk është mirë... Mos e kujto Vason sot. Përse e kujton atë? Ti tani je në shtëpinë e Postolit... Ora po shkon 9 dhe ti nuk ke bërë gati drekën. Kur do të ziejë mishi? Hë, pra, si të hani drekë, do të shkoni për të blerë copën e palltos bashkë me vjehrrën e Postolin... Do të kesh pallto të re. Ç'do më? Edhe orën ta blenë nga më të mirat. Ja, dëgjoje si punon ora që ke në dorë: ting-ting-ting, njëlloj si pikat e shiut kur bien në govatën e madhe... Kullonin strehët e shtëpisë... Uji i shiut është uji më i mirë për të larë flokët. T'i shkëlqen flokët uji i shiut. Kur bie shi... Të kujtohet?

Shiu filloi në drekë. Ti bashkë me shoqe mbli-dhje patate në arën sipër mbi fshat, larg, midis korijeve.

— Vajza, ku të futemi tani që filloi shiu? Unë them që të shkojmë në kabinën e traktorit të Vasos, — tha Vefi.

Ato të gjitha vrapuan përmbi plisat e arës, drejt traktorit. Vetëm Suzana nuk vrapoi. Shiu nuk kishte të pushuar. Shoqet e saj u ngjeshën të gjitha në kabinën e traktorit. Prapa xhamit Suzana sheh

fytyrën e mërzitur të djalit të Nakos. Ai shikonte në një pikë, krejt i hutuar dhe nuk bënte shaka si më parë. E si të bëjë shaka Vaso traktoristi, kur përpara tij një vajzë me flokë kaçurrelë po laget në shi? Është ajo... ajo, de, vajza që i ka sytë të bukur si të mëshqerrës! Në gisht mban unazë floriri dhe në kyçin e dorës ka orë të shtrenjtë...

Vajzat qeshin të gëzuara, ndërsa ai Vaso çapkëni rrinte i menduar, vështronte përmes xhamit që valëzonte nga rrëkeja e shiut dhe... dhe tej këtij xhami një vajzë po lagej në shiun që filloi papritur...

— *Su-za-na-a-a. Su-zi-i-i.* Eja këtu, eja se ka vend edhe për ty-y-y!...

7

Suzana përmendet. U çudit kur pa veten shtrirë mbi krevatin ku kishte fjetur një natë më parë. Mbi atllas, aty ku ishte mbështetur fytyra e saj, dukeshin shenjat e lotëve.

«Suzana, ke qarë? Je në vete, Suzana? Përse të qash tani? Harroje Vason. Ai vërtet çmendej nga dashuria për ty, po ti kësaj dashurie i qëndrove larg... Ti duhet të martohesh me Postolin, ta dashurosh... dashuria vjen më vonë... Pastaj do të vijnë krushqit. Taksia do të qëndrojë poshtë bregores, aty, nën hijen e manit. Motrat e tua të vogla do të mbajnë fundin e fustanit të bardhë të nusërisë. Dikush nga gratë e fshatit do të fillojë

këngën: «oi-oi-oi, ike edhe ti» dhe një tjetër do të hedhë mbi çiftin grurë oriz, karamele... Fëmijët e fshatit do të brohorasin duke mbledhur këto karamele...

Ndjeu një marramendth të lehtë. Rregulloi shtratin, shtriu atlasin e jorganit dhe njollat e lotëve mbi të u dukën më të mëdha. Disa bulëza ende ishin mbi atlas. Ajo i fshiu me pëllëmbë. Suzana ka pëllëmbë të vogël, por të ashpër. Pëllëmbën e lagur nga lotët e fshiu pas këmishës. Veshi rrobë-dëshambrin blu dhe doli në ballkon. Si asnjëherë tjetër e ndjeu të domosdoshëm ajrin e pastër. Ishte vërtet i ftohtë, po gjithë trupi dhe sidomos fytyra i digjej zjarr. Qyteti ishte pastruar nga mjegulla dhe shëtitorja dukej tejteje qartë në gjithë gjatësinë e saj. Suzana vështroi qiellin. Ai ishte i hirtë, i thellë, i largët, por i gatshëm për të lëshuar pllaskat e para të dëborës. Viti i Ri është më i bukur kur gjithësia zbardh nga dëborë. Suzana fërkoj sytë, faqet, sheshoi flokët dhe ëndërroi që dëborë e parë të binte pikërisht natën e Vitit të Ri. Pas-taj të nesërmen, aty nga ora 2-3 pasdite, do të dilnin të dy me Postolin për të bërë vizita.

— Post-ol, pse, vetëm te njerëzit e tu do të shkojmë për urim? — do t'i thoshte Suzana. — Kaq shpejt e harrove teze Vanthinë? Po ajo.. na lidhi ne të dy dhe ju erdhët tek unë... I kërkove leje babait tim që të vija këtu në qytet për të festuar Vitin e Ri. U nisëm nga fshati pasdite. Hipëm në një makinë me mollë. Fshati ynë ka shumë mollë. Ti i pe vetë parcelat dhe brezaret nëpër kodrina. The diçka nëpër dhëmbë edhe për

rrugën e pashtruar. Bile rrudhe ballin kur këpucët t'u zhyen me baltë.

— *Hip në traktor!* — *kishte thënë Vasoja pasi ishte ngopur me ujë.* — *Hip në traktor të shohësh si lërohet toka.*

Unë vura këmbën mbi zinxhir dhe hipa. Shoqet më vështronin dhe qeshnin nën buzë. Edhe Vasoja qeshi për një çast, pastaj serioz u ul në vendin e tij. Traktori buçiti. Vasoja i kishte përveshur mëngët e këmishës deri mbi bërryl dhe unë pashë llërret e tij të fuqishme, të nxira nga dielli e të spërkatura me naftë. Patjetër do të ishte hutuar nga unë ose nga sytë e mi dhe brazda i doli e shtrembër.

— *Vaso, ke dalë nga brazda!* — *i thirra.*

Ai kafshoi buzën, ndali traktorin dhe foli duke qeshur:

— *Më more mendjen, moj symëshqerrë!*

Unë e godita lehtë në gjoksin e tij të fortë. Ai qeshi dhe më vështroi drejt në sy. I nxora majën e gjuhës sikur t'i thosha: Posi, ore bandilli i Nakos, ç'na thënke!

Më vështronte në sy i hutuar dhe u skuq. U bë gati të më thoshte diçka, por unë u hodha në stërnishtë...

Shoqet po qeshnin që nga ledhi i arës.

8

— *Mjaft me këto mendime!* — *i thirri vetes.*
— *Ora po shkon dhjetë. Duhet përgatitur dreka.*
Në fillim po ndez zjarrin.

Në fund të ballkonit i zuri syri një çantë. Atë e kishte sjellë dje nga fshati. Babai e kishte mbushur me mollë. Gjatë udhëtimit Suzana kishte nxjerrë dy kokrra. Postoli e hëngri në heshtje. Shoferi e rrotulloi një çast në pëllëmbë dhe tha:

— Unë kam vite që transportoj mollë, po mollë si ky lloj nuk kam parë ndonjëherë.

— Oh, sigurisht, të besoj, — kishte thënë Suzana. Nga ky varietet kishte shumë pak rrënjë në fshatin e tyre. Ajo tregoi se emrin e vërtetë nuk ia dinin, por sidoqoftë pa emër nuk e kishin lënë. Xha Thomai, mollërritësi më i vjetër i fshatit, ngulte këmbë se ishte lloji më i lashtë. E kishin pagëzuar «molla e sëndukut», sepse ajo duron dimrin e gjatë, ëmbëlsohet gjithnjë e më shumë dhe aty nga prilli lëshon një aromë të këndshme pranvere e vjeshte bashkë. — Të tilla mollë u vënë vajzave në valixhen e pajës, — kishte thënë Suzana. Ajo në ato çaste kishte dëshiruar të shtonte se edhe në valixhen e saj e ëma i kishte futur dy kokrra të tilla dhe...

Dhe Postoli, duke u mblaçitur i heshtur, nuk kishte treguar aspak interesim për mollërritësin e vjetër me thinja që shartonte kumbullat e egra me qershi e pjeshkë. Suzana kishte dashur gjithashtu t'i tregonte edhe për «rrugën e kumbullave», që në pranverë dukej si një tunel i bardhë, po shpejt ndërroi mendje.

— Fshati juaj ka një luginë të bukur, — kishte thënë shoferi.

— Po, kemi luginë të bukur...

Suzana deshi të shtonte se kjo luginë ishte

hambari i kooperativës dhe në të merreshin rendimente të larta, por fytyra e Postolit kishte një pamje të rëndë dhe ajo e kuptoi se atij nuk do t'i pëlqente që ajo të tregonte për këtë luginë, ku trak... traktori i Vasos...

«Ato kishin qenë ditë të plota qershori, të kthjellëta deri në kupë të qiellit. Kishin qenë ditë të mbushura plot jetë dhe shqetësim. Maturantet e fshatit ishin mbledhur në oborrin e shtëpisë së Suzanës. Njëra prej tyre lëshoi librin mbi bar, treti vështrimin mbi gardhin përballë dhe befas klithi:

— Një djalë është fshehur aty!

Vajzat lëshuan librat dhe vrapuan përmes vllajave me perime. Babai i Suzanës një ditë më parë kishte ujitur perimet dhe stërkala balte njollosnin pulpët e vajzave. Megjithatë ato hipën mbi gardh dhe zgjatën kokat të shihnin se cili nga djemtë e fshatit ishte fshehur aty.

— Ua, paska ikur! — tha Vefi Zorna. Vefi ishte e para që kishte dhënë sinjalin.

— Jo, jo, ja tek është. Prit, ore-e-e, dale, ore-e-e!...

— Është Agimi i Lazes, — tha njëra nga vajzat.

— Ç'thoni dhe ju, po Vason e Nakos e harruat? Nuk e shihni nga këmisha e kuqe?

— Po, jo, Vasua është. Ai ishte fshehur këtu prapa gardhit dhe na shikonte ne...

— Y-y-y, i paturpi! — tha Vefi Zorna.

Dhe kori i vajzave, duke ndjekur me sy djalin që vraponte poshtë bregores, thirri në një zë:

— Të njohëm, të njohëm, prit, ore!

Vefi Zorna vështroi në sy Suzanën dhe lëshoi disa fjalë për atë që vraponte nëpër shteg.

— Vërtet, çudi, dhe këta djemtë...

9

Suzanës i janë veshur përsëri sytë nga lotët. Trotuari në këtë anë të shëtitores zhurmërin nga zërat e njerëzve. Një çift i ri, kapur për krahu, futen në mapon qendrore. Prapa tyre ecën një djalë i gjatë shpatullgjerë, veshur me një mushama ngjyrëkafe. Zemra e Suzanës drithërohet:

«Sa i ngjan Vasos!...»

Lotët i priten befas. Zgjatet mbi parmakun e ballkonit. Jo, nuk ishte Vasoja...

Kthehet rrëmbimthi, mbyll derën e ballkonit dhe hyn me nxitim në dhomën e gjumit. Zhvesh rrobëdëshambrin blu dhe vesh fustanin e këpucët e saj. Prapa derës së kuzhinës është varur paltoja e saj. E vesh, shikohet për një çast në pasqyrën e korridorit dhe për herë të parë mbushet thellë me frymë. Hyn përsëri në dhomën ku fjeti një natë më parë dhe mbi velenxën e palosur në cep të krevatit vendos orën e dorës dhe unazën.

Unaza i doli fare pa mundim nga gishti. Edhe atë e vuri pranë orës. U kthye dhe vështroi pikturën në mur, sytë melankolikë të vajzës në të, të kësaj vajze të futur në kornizën me varak të verdhë.

— Të iki, — tha me vete. — Ç'më lidh mua me këtë shtëpi?

Mori çantën që kishte sjellë nga fshati dhe zbriti shkallët e shqetësuar. Tiktaku i orës së murit iu bë sikur kishte rregulluar ritmin me rrahjet e zemrës së saj. Mbylli derën dhe çelësin e flaku nën prag. Tingëllima e tij u dëgjua nëpër pllakat e korridorit.

Në rrugë e ndjeu veten më të qetë.

Pas gjysmë ore nisej autobusi i linjës, që e çonte në fshat. Zuri vend diku aty nga fundi i autobusit. Qyteti mbeti pas. Ajo vështronte arat e pluguara në të dyja anët e rrugës dhe buçima e traktorit të Vasos i kumbonte në kokë.

Dëbora kishte filluar qetë-qetë dhe në fillim po zbardhonte plisat e qilizmës. Sytë e Suzanës u veshën me lot dhe iu duk sikur krejt natyra ishte mbuluar nga dëbora. Në fushën e bardhë përfytyroi kabinën e kuqe të traktorit të Vasos dhe kjo kabinë për të ishte foleja më e ngrohtë.

Pranë burimit të ftohtë

Burimi i Llëngës edhe sot e kësaj dite është po aty dhe është po aq i ftohtë si në lashtësi. Uji i tij del nga zemra e një shkëmbi. Poshtë shkëmbit kalon lumi qetë-qetë, me një gurgullimë të mbytur. Ai duket sikur rrjedh nëpër një tunel të gjelbëruar nga degët e harlisura të plepave dhe shelgjeve. Mbi këto degë kacavirren kulprat dhe bimë të tjera që lidhin fort degët e të dy brigjeve të lumit.

Lumi del nga mali, kalon përmes fshatit, bën pak djathtas dhe çan përmes luginës. Po ta shohësh që nga kodrat, ai duket si një gjuhë e gjatë që del nga mali dhe lëpin luginën.

Pra, shkëmbi i Burimit të Llëngës rrënjët i ka të ngjeshura fort në shtratin e lëmuar të lumit, kurse shpinën ia ka kthyer bregut të the-

pisur dhe mbron fushën nga erozioni. Rrafsh me shkëmbin fillon fusha e njërës anë të luginës. Burimi është mu në qendër të shkëmbit. Për t'u ngjitur aty janë ca shkallë të skalitura. Thonë se ato i ka gdhendur me mundim të madh gurskalitësi i vjetër Llambi Kotori. Pleqtë e fshatit tregojnë se ujin e Burimit të Llëngës e paskësh pëlqyer aq shumë dhe Ali pashë Tepelena. Pashai kishte zbritur nga kali, ishte ngjitur nëpër shtegun shkallë-shkallë, kishte pirë ujë sa që ngopur dhe, duke fshirë mjekrën me dorë, kishte thënë se ky ujë është jetë, është forcë, është djalëri. Këtu vijnë e mbushin ujë vajzat e fshatit, këtu pinë çobanët me bërrucat hedhur kraheve dhe fëmijët e etur që vijnë nga fusha ku mblidhet kalliri dhe ngjiten me vrap shtegut duke përplasur pagurët. Me këtë burim lidhet edhe ky tregim, që u shkrua mbi sofatin e tij.

Ai ishte viti i tretë i formimit të kooperativës, një vit i mbarë për bujqësinë, plot bereqet. Porsa isha kthyer nga ushtria, më i rritur e me krahë të fortë që më qanin për punë. Që të nesërmen mpreha lejlekun, vura në kokë kapelën e kashtës dhe shkova në arë me shokët, ku po korrnin. Në mes të ditës, kur dielli kishte filluar të digjte, u kujtova për Burimin e Llëngës. Eca përmes rakitave të dendura të bregut të lumit dhe një padurim m'u ndez papritur në gjoks për të pirë nga ai ujë i ftohtë.

Në anën tjetër të bregut ishte Lëndina e Kurbatëve. Quhej kështu se aty mblidheshin kurbatët,

ngrinin çadrat, ndiznin zjarret dhe ia fillonin menjëherë punës për të thurur shporta e kanistra. Bregu i lumit ishte plot me filiza të hollë. Kurbatët vinin zakonisht te Burimi i Llëngës në të dalë të pranverës, atëherë kur lastarët e rakitave ishin rritur mjaft e përthyheshin e përdridheshin duke lëshuar lëng.

Qëndrova një çast dhe pashë Lëndinën e Kurbatëve: aty tani nuk kishte gjë tjetër veç ca gjurmëve me hi të zjarreve që kishin ndezur ata një vit më parë. Kësaj pranvere ata s'po dukeshin më.

Iu ngjita shkëmbit me vrap, qëndrova një çast duke e soditur, aq sa u mbusha me frymë disa herë. Burimin nuk e kapte kurrë rrezja e diellit. Vetëm në mëngjes, mbi currilin e kristaltë, binte dielli i kuq i lindjes, që i jepte ujit lloj-lloj ngjyrash. U përkula dhe lashë ujin të më rridhte në kyçet e duarve të lodhura nga korrja.

Nën hijen e shelgut të madh, në fund të Lëndinës së Kurbatëve, dy veta po rrinin me kurriz të kthyer nga burimi. Njëri prej tyre, tropvogël, me kapelë ngjeshur deri në zverk e me xhaketë kadife të zezë të shqepur në mes të shpinës, kishte mbërthyer vështrimin diku në rrjedhën e lumit. Tjetri i qe ulur në krah. Ishte një djalosh shpatullgjerë, veshur me këmishë të bardhë, mëngëpërveshur, me llërë të nxira nga dielli dhe të fuqishme, Kaçurrelat i lodronin mbi ballë sa herë që tundte kokën. Edhe ky ia kishte qepur sytë rrjedhës së lumit.

Kur i pashë me vëmendje, njoha menjëherë

Pandi Kallajxhiun dhe të birin, Dhoskën. Prita gjer-
sa të mbushej stomna, për t'u takuar me ta.

Pandi Kallajxhiu bashkë me Dhoskën vinin çdo
verë në fshatin tonë. Zanati i tyre që i tillë që
shtegtonin fshat më fshat për të kallajisur enët.
Ata ndiznin zjarr në një cep të lëndinës dhe fi-
llonin menjëherë nga puna. Për të fjetur, rregullo-
heshin në një nga dhomat e shtëpisë së vjetër,
të braktisur, të Gupe Simonit.

Ardhjen e Pandi Kallajxhiut fshati e merrte
vesh menjëherë. Çekani i drunjtë godiste mbi tep-
sitë e bakërta si një çangë lajmëtare. Graria nxi-
tonin drejt tij me enë në duar. Pandi, ulur këmbë-
kryq mbi një postiqe të zezë, i përshëndeste të
gjitha pa çuar kokën. Shumë i njihte nga zëri,
vinte buzën në gaz, zbardhte dhëmbët e rrallë dhe,
pa ndalur punën, i fliste klientes së tij:

— Po si je, moj e Lazrit? Po si e kam Lāzrin,
moj e uruar? I dridhen ndonjë çikë duart nga
pleqëria?... He, he, he! Thuaji, thuaji që ardh
unë... Le të marrë ndonjë domate turshi, se rakinë
e kam unë..:

— A e martove çupën, moj e Ganos? Kështu,
de!... Dasma dynjaja u bë!... Ashtu de, i paske
martuar të dyja çupat! Të shtohet fshati, të shto-
het, se ai drej gjerman e dogji dy herë, që ia
djegsha kokën me koltir të skuqur!...

— Po ti, Dhorkë, bëre ndonjë dasmë në verë?
Këtë vjeshtë thua?... E po çka, vjeshta i ka të
gjitha: mishin, rakinë, armenë, qepët... E po, do
vij de! Ja dhe zurnanë tek e kam, me tela fringo
të rinj!

Zëri i Pandi Kallajxhiut nuk di pse më dukej i njëjtë me tingullin e enës që godiste.

Ai pinte shumë raki. Edhe cigaren nuk e hiqte për asnjë çast nga buza. Ashtu, duke kallajisur enët, herë-herë çonte kokën dhe vështronte Dhoskën me një buzagaz atëror, të dhembshëm, që tregonte shpirtmirësi. Asnjëherë nuk e kishim dëgjuar ta shante të birin, as t'i fliste me inat. Dhoska ulej shesh, si i ati, ngjyente leckën e leshtë me një pluhur kafe dhe i fërkonte enët gjersa i bënte ato të ndritnin. Nga lëvizjet e shkathëta ai dukej më i madh, muskultendosur e plot vrull, me një nënqeshje të ëmbël në fytyrë e gjithë çiltërsi.

Nga natyra ishte i heshtur dhe i urdhëruar. Kjo bindje ndaj të atit na çudiste aq shumë. Ai ishte i një moshe me ne. Fytyra e tij e qetë dhe e qeshur çdo çast, sytë e mëdhenj e të zinj që herë-herë merrnin një shprehje pafajësie dhe ëndërrimi, na bënin ta admironim. Me Dhoskën u miqësua më shumë verën e atij viti kur ne mbaruam shtatëvjeçaren, kur në dejtë tanë kishte filluar të trashej gjaku dhe po burrëroheshim pak e nga pak. Në netët e ngrohta të verës mblihdeshim te lëndina dhe këndonim me kitarë. Pandi Kallajxhiu nxirrte nga thesi i lëkurtë zurnanë me shumë tela dhe na thërriste me zërin e ngjirur:

— Ejani, djema, ejani! Lërinë çupat të kalojnë urën dhe afrohuni këtu t'ia themi asaj kënge: «Në ora dymbëdhjetë të natës!»

Dhe çudia kishte ndodhur atë verë: Pandi i kishte blerë Dhoskës një violinë! Atë e bir linin punën për një çast, na ftonin të uleshim rreth zja-

rrit dhe ne akordonim kitarat tona pas violinës së Dhoskës dhe zurnasë me shumë tela të Pandi Kallajxhiut.

Kur këndonte, Pandi varte kokën mbi zurna për të fshehur lotët dhe atë çast edhe ne ulnim kokat të trishtuar.

Kënga ishte e gjatë. Ne e dëgjonim të hështur, zemra na rrihte sa na dridhej gjithë trupi. Pandi befas çonte kokën, sytë e vegjël i ndritnin nga lotët e nga drita e zjarrit dhe e mbyllte këngën e tij me një zë më të fortë, plot jetë:

*Ato kohë ikën e vanë,
Filluam ne jetën e re,
Pa bjeler' e pa gjermanë
Që na zinin frymën-e...*

Këtë këngë kallajxhiu e këndonte vetëm. Dhoska ulte kokën, vendoste violinën në pëqi dhe heshte. Ai ishte rritur rrugëve, bashkë me të atin, pa provuar ndonjëherë përkëdhelitë e nënës.

— Ejani, djema, ejani! — na thërriste Pandi, porsa ne ktheheshim nga puna në ara. — Ejani, se m'u kujtua një këngë e re, një këngë e bukur që e mësova tej në një fshat të fushës. Eh, ç'këngë që është, plot me grurë, me misër, me panxhar nga fusha e Maliqit, me patate të ëmbla Morave... me një brigadiere të re, syzezë, bukuroshe, trime, që po thyen rekorde... Eh, ç'këngë që është!

Atë vit për herë të parë organizuam festival kënge. E gjithë rinia e fshatit mblidhej në atë sallën e vogël të kulturës (sot kemi një pallat të

madh) dhe fillonim nga provat e këngëve. Kur i thamë Dhoskës që të vinte dhe ai për t'i rënë violinë me grupin tonë, Pandi Kallajxhiut iu bë shumë qejfi. Atë mbrëmje shishja e rakisë, që ai e mbante gjithnjë me vete, kaloi dorë më dorë. Dhoska vinte çdo natë dhe nuk mungoi asnjëherë në prova.

Shoqëria jonë u forcua edhe më shumë verën tjetër. Në vjeshtë të gjithë ne moshatarët shkuaam ushtarë. Megjithatë shoqërinë me Dhoskën nuk e harruam. I dërgonim letra njëri-tjetrit...

— Ja, mirë se ju gjeta! — fola duke lëshuar stommën në tokë. U përshëndeta me ta si me dy miq të vjetër. Dhoska ma kishte kaluar me gjatësi. Vinte më i mbushur, me një pamje prej çapkëni, që kishte zhdukur përgjithnjë druajtjen e hershme të një djali kallajxhiu.

— Ende nuk të janë rritur flokët, — më tha.

Unë qesha. Ai më përqafoi edhe një herë.

— Dje u lirova nga ushtria, — i thashë.

— Edhe unë s'ka dy ditë, — tha ai dhe më hodhi dorën në qafë i përmalluar. — Shokëve të fshatit u kam dërguar disa herë të fala me babanë. Edhe letrën tënde e mora, — vazhdoi ai. Dhoska kafshoi lehtë buzën, tundi kokën me ata flokët e tij kokorridhë dhe shtoi: — Shoqërinë e djemve të fshatit tuaj nuk kam për ta harruar...

Dhoska përsëri kafshoi buzën si i zënë në faj. Më vështroi ngultas në sy dhe u skuq flakë. Përsëri nxori kokën ajo druajtje e hershme e një djali që prekej lehtë,

— Më fal... — Dhoska u gëlltit dhe buzëqeshi i padjallëzuar. — Thashë «të fshatit tuaj», po ky fshat është dhe imi... njëlloj si ajo lagjja e varfër, ku kam lindur, në periferi të qytetit. Fshati juaj është edhe fshati im! Apo jo, baba?

Pandi Kallajxhiu, ende me vështrim të mbërthyer në rrjedhën e lumit, tundi vetëm kokën, por nuk foli.

— As ne nuk të kemi harruar, — i thashë Dhoskës. Shoku ktheu kokën nga unë dhe më vështoi drejt në sy.

— Nuk më keni harruar?! — pyeti i druajtur.

— Jo, nuk të kemi harruar, bile Elvira... — porsa përmenda këtë emër fytyra ezmere e shokut u çel. **I shkela syrin me djallëzi, shenjë që e gjallëroi menjëherë.**

— Mendova se do më ketë harruar... — tha me gjysmë zëri. — Megjithatë unë i kam dërguar nja tri lera, kurse ajo vetëm një.

Pastaj Dhoska heshti dhe më bëri shenjë me kokën nga i ati.

Verën e fundit (para se të iknim ushtarë), njohja e tij me ne u bë e thellë. Jo vetëm djemtë, po dhe vajzat u miqësuan shumë shpejt me të.

— Këndon akoma Elvira? — pyeti Dhoska.

— Këndon që ç'ke me të, por, kur këndonit bashkë... Unë e takova mbrëmë dhe më pyeti për ty.

Lumi gurgullonte para nesh. Shkëmbi i Burimit të Llëngës dukej që aty si një pëllëmbë e madhe. Ishte kohë dreke, bënte vapë, megjithatë në fushë punonin ende. Dikush ia mori me të

fishkëllyer, kurse më tej, nën hijen e një gorrice të madhe në mes të arave me grurë, ishin mbledhur vajzat. Ishte pushimi i drekës dhe në anët tona ky pushim gjithnjë kalon me këngë. Pandi Kallajxhiu, porsa dëgjoi këngën që buçiti papritur, u kthye nga ne dhe tha:

— Këndojnë mirë laureshat! — Tundi kokën e vogël, ndolli hundën pipiruve dhe buzëqeshi. Atë çast m'u duk i lodhur.

— Këtë verë je vonuar, xha Pandi, — i thashë. — Tepsitë e lakrorit dhe kusitë e bulmetit kanë mbetur pa u kallajisur. Graria janë bërë merak se lakrorët nuk u dalin të mirë.

— Është e vërtetë, o xhan, që u vonova këtë verë, — tha plaku, i kthyer nga unë.

— Vitet po ikin dhe sa vjen këllqet po më lënë. Ju, po korrni grurë kështu? — më pyeti papritur me atë zërin e ngjirur.

— Fushatë. Gruri është pjekur dhe do krahë, — i thashë.

— Këtë vit ka mjaft bereqet, — tha plaku. — Ngado që kam kaluar, të ngopet syri. Andej poshtë nga fusha e Devollit kishin sjellë ca mashinka të mëdha, të kuqe, që korrnin grurë. Të them të drejtën, u hutova pas tyre. Po, po, vit i mbarë. Mori këmbë fshati juaj që kur u ngrit kolektiva. Të gjitha fshatrat i kam shkelur dhe po rregullohen mirë e më mirë.

— Kooperativa, baba! — tha papritur Dhoska.

Plaku u drodh lehtë. Supet e tij të vogla e të ngushta u mblodhën edhe më nën xhaketën e zezë. Ktheu kokën prapë në anën tjetër dhe vë-

shtroi lumin. Në fytyrën e tij të hequr, të zeshkët, u duk një mërzi e papritur. Picërroi sytë e vegjël duke kafshuar buzën me dy dhëmbët që i kishin mbetur në nofullën e sipërme. M'u duk vërtet i lodhur. Lodhja e pleqërisë ishte shkrirë me mërzitjen që e kishte pushtuar. Ç'kishte ndodhur kështu midis atyre të dyve, që tani rrinin kaq ftohtë me njëri-tjetrin? Përse usta Pandi ka mbërthyer vështrimin në rrjedhën e lumit dhe nuk i ngre sytë?

— Qenke i mërzitur sot, usta Pandi! — Por menjëherë shtova: — Dhoska tani u lirua nga ushtria. Do gjejë dhe një nuse të mirë, të ngrini një shtëpi të re... Ti ke nevojë të çlodhesh.

Kallajxhiu ngriti dorën e rreshkur drejt meje, duke ma prerë fjalën. U bë gati të më fliste, po përsëri heshti.

— Kështu, pra, keni ardhur këtë muaj në fshatin tonë për të punuar? — pyeta. Asnjëri prej tyre nuk m'u përgjigj. Të dy rrinin të heshur. Ç'të kishte ndodhur midis tyre? Uji gurgullonte nëpër raketat e varura dhe valët gjuhëzonin shpatin e thepisur të shkëmbit. Bisqet e shelgjeve lodronin mbi sipërfaqen e ujit. Një degë e çapëlyer qe zhytur përgjysmë në ujë.

— Do qëndrojmë përgjithnjë në fshatin tuaj! — tha papritur dhe i vendosur Dhoska.

I ati u kthye me rrëmbim dhe vështoi djalin i zemëruar. Në sytë e thellë të plakut lindi një përshkënditje e çuditshme, që u tret shumë shpejt.

— Jo, jo përgjithnjë, mos dëgjo këtë, djalo-o!
— Pandi tregoi të birin. — Zanati ynë do shteg-

tim, djal-o!... Po nuk shtegtove, s'ke para. Paranë e gjen po ta ndjekësh, prandaj lëre mënjanë këtë mendje, djali im.

— Unë i them të rrimë në fshatin tuaj, — m'u drejtua Dhoska. — Kam gjithë ditën dje dhe sot dhe nuk ia mbush dot mendjen.

— Ore djalë! Po të jetë për kolektivën, unë bashkohem me ata të qytetit. Edhe ata kanë filluar të bashkojnë dyqanet, por mua nuk më pëlqen. — Këto fjalë Pandi i tha me zë të ulët, aq sa mezi i dëgjova.

— Po unë bisedova me kryetarin e kooperativës! — e ngriti zërin Dhoska. — Ai më premtoi se do të hapë një punishte për zanatin tonë. Të betohem, baba, që më dha fjalën! Edhe para kemi mbledhur boll: blejmë ndonjë shtëpi ose e bëjmë të re.

Në sytë e mëdhenj të zinj të shokut zbulova dëshirën e madhe për të qëndruar në fshatin tonë. Për këtë ne kishim folur edhe një ditë pasi kishim mbaruar provat e festivalit. Në letrën e fundit që më kishte dërguar, ma sillte rrotull fjalën se kishte shumë dëshirë që familjen ta ngrinte në fshatin tonë. Ai ishte rritur dhe shkollë e ushtrisë ia kishte hapur sytë për ta parë më mirë të ardhmen. Në letër më shkruante se e ardhmja e tij dhe e të atit nuk do të ishte më shtegtimi i pandërprerë.

Pikërisht këtu, përballë Burimit të Llëngës, ulur në Lëndinën e Kurbatëve, ai kishte ndezur kushedi sa herë zjarrin për të shkrirë kallajin. Këtu edhe ne mblidheshim shpesh mbrëmjeve dhe

ia merrnim këngës, kur vajzat e fshatit me bucelat në duar ngjiteshin nëpër shtegun shkallë-shkallë për të mbushur ujë të ftohtë Llënge.

— Ja ku janë laureshat, — thoshte Pandi për to përmes këngës. — Si sorkadhe i ngjiten shkëmbit belkëputurat! Këto çupa të mira do bëhen nusët tuaja, djem!

— Dhoska e ka mirë, usta Pandi, — i thashë. Dhoska u çua në këmbë, përveshi edhe më mëngët e këmishës sikur do të ndeshej me dikë dhe tha:

— Mua më është mbushur mendja top se nuk mund të vazhdojmë më duke bredhur fshat më fshat me thesin në shpinë.. Ja, shikoje, baba, Lëndinën e Kurbatëve: s'ka më shenja zjarresh kësaj pranvere. Shikoji dhe lastarët e rakitave si varën mbi lumë. Edhe kurbatët i rregulloi kjo qeveri me punë, u dha shtëpi të reja, kurse ne... Përse të jemi akoma endacakë? Kështu do ta kalojmë jetën gjithnjë, duke shtegtuar?

— Ta thashë një herë! — u nxeh plaku dhe fërkoj hundën. — Ta thashë që zanati ynë e fiton lekun duke shtegtuar!

Dhoska rrëmbeu stomnën me duart e fuqishme dhe piu ujë me etjë të madhe.

Vështrova në xhepin e xhaketës së plakut. Shishen e rakisë, si zakonisht, e kishte aty.

— Të qenka mbaruar rakia, usta Pandi, — i thashë.

— Rakia?! — Kallajxhiu sikur u përmend nga një ëndërr, futi dorën në xhep dhe tha: — Rakinë e kam lënë, djalo-o!

— Ta ka ndaluar doktori? — e pyeta, Pandi qeshi nën buzë.

— Po ma hani kokën ju të dy! — tha dhe psherëtiu. U kthye përsëri nga rrjedha e lumit dhe vazhdoi me zërin e ngjirur! — Po ti, harrove se të presin shokët t'u çosh ujë të ftohtë? Uji i stomnës u ngroh... nuk e sheh sa ka lëvizur hija e shëllgut?

Brofa në këmbë, rrëmbeva stomnën dhe vrapova drejt burimit në shkëmb. Shokët vërtet do t'i kishte marrë etja, por ata do të ma falnin vonesën kur t'u thosha se kisha takuar Dhoskën me të atin.

Mbusha stomnën përsëri dhe, para se të ikja, u thashë:

— Fshati do t'ju presë mirë. Kooperativa u zgjerua dhe fshatarët kanë shumë nevojë për ty, usta Pandi. Është gjithë ky grurë që pret tepsitë që do të kallajisësh ti..

Plaku u kthye përsëri nga unë, më vështroi drejt në sy, por nuk foli. Vështrimi i tij m'u duk i ngrohtë.

— Dhoskë, ja ku duken shokët, i sheh ku janë ulur në hijen e asaj gorrice? — Dhe shtriva krahun në anën tjetër të luginës, ku i gjithë vendi kishte ngjyrën e kallirit të pjekur. — Mbli-dhemi aty në pushimin e drekës dhe këndojmë. Atje i kemi dhe kitarat...

Dhoska u shkund si nga një gjumë i rëndë dhe buza iu drodh.

— Këtu e kam dhe zurnanë.. — tha papritur dhe Pandi Kallajxhiu duke treguar thesin e lëkurtë.

P È R M B A J T J A

RRUGA E SHPRESES SE MIRE	3
TASI DHE DJEMTE	14
SHQETËSIMI I DRUVARIT TË VJETËR	30
VDEKJA E KULAKUT	46
KABINA E KUQE.....	61
PRANË BURIMIT TË FTOHTË	93

Naqo, Th.

Kabina e kuqe. Tregime [Red.: N.
Laperi) T., «Naim Frashëri» 1985.

108 f.

(B.m.) dhe

(B.v.): 891,983-32

N 25

Tirazhi 4000 kopje Formati 70x100/32 Stash: 2204-82

KOMBINATI POLIGRAFIK Shtypshkronja e Re
Tiranë 1985.